

HANDLEPLAN FOR

LÆSNING

ABC

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Nationale mål for læsning	5
Fælles mål for dansk, færdigheds og vidensmål i læsning	6
Opmærksomhedspunkter	7
Synlig læring	9
Fokusområder	12
De tre trin: Indskoling, mellemtrin og udskoling	17
Indskoling – lære at læse	17
0. kl.	17
Lydmetoden og bogstavrækkefølgen	18
Skriv!	18
Opmærksomhedspunkter 2. kl.	19
Mellemtrinnet – læse for at lære	21
Flydende læsning	23
Læseforståelse	23
Udskoling	27
Læselyst	27
KNAster	28
Overgange	30
Forældresamarbejde	31
It og læsning	33
Læsevanskeligheder	35
Ordblindhed	35
Det centrale arbejde med lydmetoden	36
Vanskeligheder med tekstforståelse	40
Inklusion med it til læsning og skrivning	41
Evalueringsplan	43
Klassekonferencer	44
Norddjurs Evalueringsplan for læsning	47

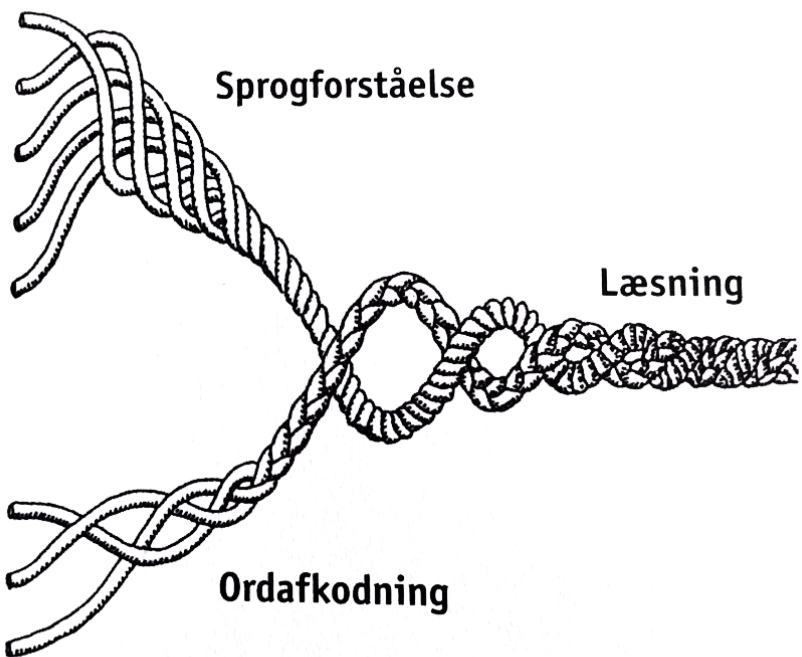
Indledning

Gode læsefærdigheder spiller en vigtig rolle i børns og unges personlige og faglige udvikling. Læsefærdigheder er nøglen til uddannelse, job og øvrig deltagelse i samfundslivet. Læsning er et mål i sig selv og et middel, så eleverne skal både *lære at læse* og *læse for at lære*. Alle fag medvirker til udvikling af elevernes læsekompetence. Formålet med Norddjurs Kommunes handleplan for læsning er at understøtte skolernes arbejde med, at alle elever bliver så dygtige som de kan med fokus på læsning ved at fremhæve centrale elementer i udvikling af læsefærdigheder.

Hvad er læsning:

Funktionel læsekompetence forudsætter ikke alene en flydende automatiseret afkodning, men er ligeledes et samspil mellem flere centrale elementer:¹

- Aktivering af ordbetydninger og forhåndsviden
- Forståelse af sætninger
- Inferensdragning
- Forståelsesmonitoner
- Udnyttelse af tekststruktur

- Bogstav-lyd-kendskab
- Sikker ordlæsning
- Automatisk ordgenkendelse

Læsning og skrivning hænger uløseligt sammen som en impressiv og ekspressiv side af skriftsproget: Forståelse af tekst og produktion af tekst. Handleplanen for læsnings fokus er på *læsning*, men da man ikke kan skille læsning og skrivning ad, er der indimellem fremhævet elementer fra kompetenceområdet *fremstilling*.

Når unge forlader folkeskolen har de brug for funktionelle læsefærdigheder, som gør dem i stand til at kunne læse sig til oplevelse, viden og indsigt, som de kan anvende i relevante alderssvarende sammenhænge.

¹ Oakhill, Cain og Elbro 2015

I Norddjurs Kommune blev der i 2009 udarbejdet en handleplan for læsning. Denne nye version bygger videre på handleplanen fra 2009 med direkte pointer fra den første handleplan for læsning, men version 2 samler et mere nutidigt billede af læseindsatsen i Norddjurs Kommune. Den kommunale handleplan for læsning skal give skolerne et kvalificeret grundlag, hvorpå de kan igangsætte og justere skolens indsatser lokalt særligt vedrørende:

- Den sammenhængende første læseundervisning
- Faglig læsning, forståelsesstrategier – et fælles anliggende for dansklæreren og faglærerne i teamet
- Forebyggende indsats for elever, som er i risiko for at få læsevanskeligheder og den indgribende indsats for elever med store læsevanskeligheder herunder den inkluderende indsats.
- IT og læsning
- Forældreinddragelse
- Den løbende evaluering og læsekonferencer
- Målstyret undervisning i læsning gennem hele skoleforløbet.

Alle skoler i Norddjurs har en læsevejleder², der er skolens fagperson og koordinator for skolens læseindsatser. Vejlederne henter sparring og videndeler i kommunens læsevejledernetværk, hvor læsekonsulent er tovholder.

Handleplan for læsning er bygget op med en indledende rammesætning ud fra nationale og lokale mål. Dernæst defineres det helt centrale i arbejdet med læsning. I afsnittet om de tre trin (indskoling, mellemtrin og udskoling) tilbydes eksempler på arbejdet med læringsmål og feedback og centrale områder highlightes. Herefter følger et fokus på overgange, forældresamarbejde og it. Til slut er der anvisninger for arbejdet med læsevanskeligheder og kommentarer til Norddjurs Evalueringsplan for læsning.

² Se materialet fra arbejdsgruppe 14 her:

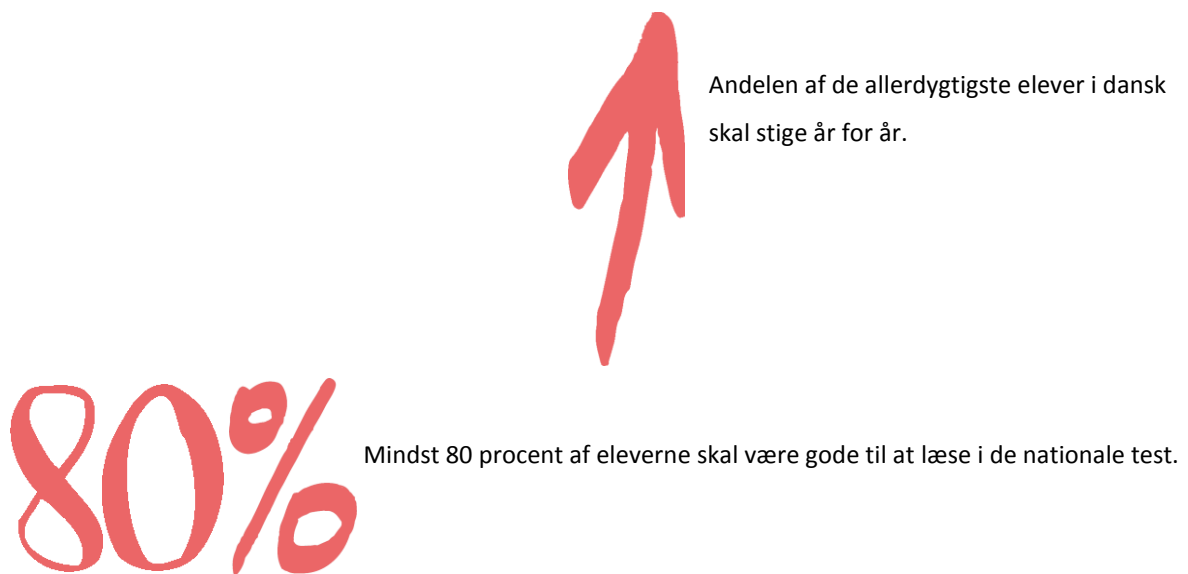
<http://www.norddjurs.dk/borger/familie,-boern-og-unge/skoler-og-fritidstilbud/folkeskoler/folkeskolereform/foelg-arbejdsgrupperne/14-faglige-vejledere>

Nationale mål for læsning

Som en del af Folkeskolereformen 2014 blev nationale mål for folkeskolen præciseret:

Folkeskolen skal udfordre alle elever, så de bliver så dygtige, de kan.

Målet er operationaliseret i måltal, så udviklingen kan følges:

Folkeskolen skal mindske betydningen af social baggrund i forhold til faglige resultater

Andelen af elever med dårlige resultater i de nationale test for læsning skal reduceres år for år.

Nationalt, kommunalt og lokalt følges elevernes udvikling med nationale test og supplerende prøver jævnfør Norddjurs evalueringsplan for læsning³.

³ Til slut i denne Handleplan for læsning

Fælles mål for dansk, færdigheds og vidensmål i læsning

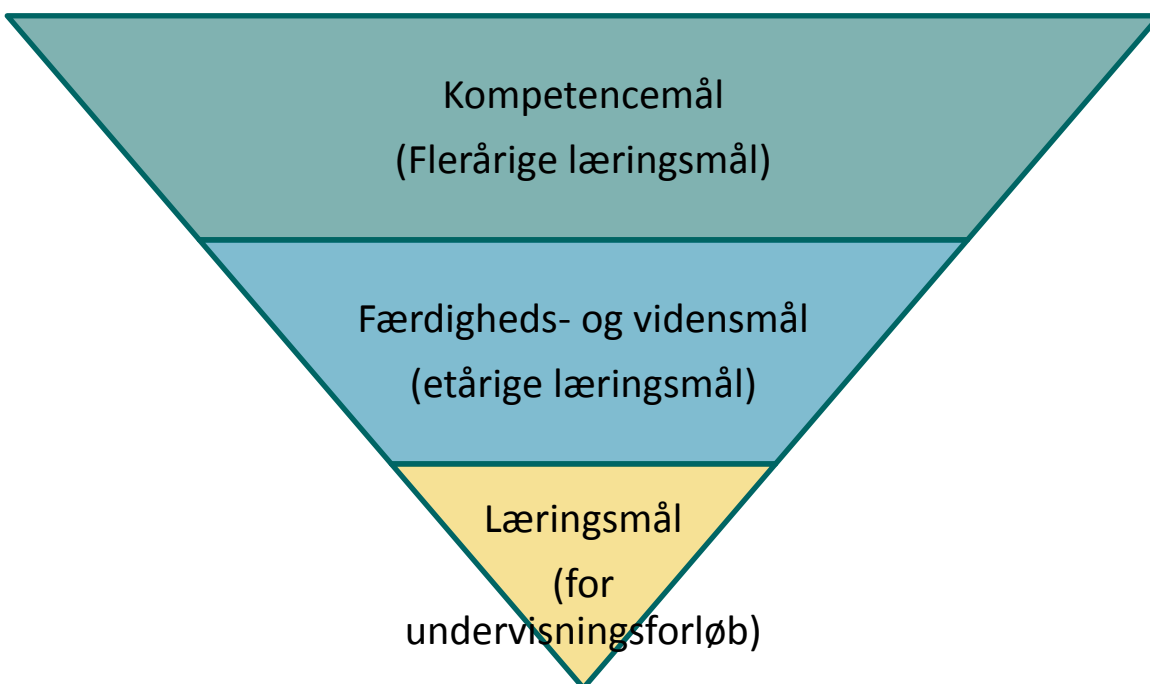
Planlægningen af undervisning tager udgangspunkt i de færdigheds- og vidensmål, der er formuleret i Fælles mål dansk⁴, hvoraf læsning er et af fire kompetenceområder: *Læsning*, fremstilling, fortolkning og kommunikation. Det er fælles mål, der er retningsgivende for undervisningens indhold, og det er ud fra dem, læringsmål og succeskriterier formuleres.

Læsning er et væsentligt element i arbejdet med fagformålet for dansk:

”Eleverne skal i faget dansk fremme deres oplevelse og forståelse af litteratur og andre æstetiske tekster, fagtekster, sprog og kommunikation som kilder til udvikling af personlig og kulturel identitet. Faget skal fremme elevernes indlevelsesevne og deres æstetiske, etiske og historiske forståelse.”

Kompetencemålene i læsning er flerårige og kompetencerne udvikles gennem viden, færdigheder samt holdninger og værdier i et gensidigt vekselvirkende samspil.

Det er lærerens opgave at nedbryde – eller omsætte – Fælles Mål til konkrete mål for, hvad eleverne skal kunne ved afslutningen af et undervisningsforløb. Det er mål, der angiver skridt på vejen til at nå det fælles læringsmål, og mål, der kan forklares og gøres tydelige for eleverne. Med det udgangspunkt kan læreren skabe passende læringsudfordringer for alle elever.

⁴ <http://www.emu.dk/modul/dansk-f%C3%A6lles-m%C3%A5l-i-%C3%A6seplan-og-vejledning>

Kompetencemålene og den overordnede progression i læsning ser sådan ud:

Efter 2. kl.

- Eleven kan læse enkle tekster sikkert og bruge dem i hverdagssammenhænge
- **Eleven kan læse lydrette og almindelige ikke-lydrette ord på en og to stavelser** (Opmærksomhedspunkt)

Efter 4. kl.

- Eleven kan læse multimodale tekster med henblik på oplevelse og fagligviden
- **Eleven kan læse tekster om et velkendt fagligt emne med ca. 120 ord pr. minut** (Opmærksomhedspunkt)

Efter 6. kl.

- Eleven kan læse og forholde sig til tekster i faglige og offentlige sammenhænge
- **Eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten.** (Opmærksomhedspunkt)

Efter 9. kl.

- Eleven kan styre og regulere sin læseproces og diskutere teksters betydning i deres kontekst

Planlægningen af læringsaktiviteter, der fremmer læseudviklingen, skal rettes mod de obligatoriske kompetencemål. I de vejledende færdigheds- og vidensmål, der er formuleret i Fælles mål, kan hentes inspiration til undervisningens indhold, og det er ud fra dem og de seks obligatoriske kompetenceområder, læringsmål og succeskriterier formuleres.

De vejledende mål er formuleret som mål-par: Færdighed og vidensmål. De skal ikke ses som to afgrænsede mål, men som et sammenhængende mål. Det kan eventuelt anskueliggøres ved at sætte et "fordi" ind imellem de to målformuleringer:

Eleven kan vælge en (passende) tekst ud fra et mindre udvalg

FORDI

Eleven har viden om tekstens sværhedsgrad

Opmærksomhedspunkter

I tilknytning til nogle få af læringsmålene fra Fælles mål er der formuleret opmærksomhedspunkter i læsning. Et opmærksomhedspunkt er en beskrivelse af den mindste grad af målopfyldelse i forbindelse med udvalgte læringsmål, som er en forudsætning for, at eleverne kan få tilstrækkeligt udbytte af de efterfølgende klassetrin. Læreren, læsevejlederen og ledelsen skal være særligt opmærksom på, om eleverne opnår grundlæggende viden og

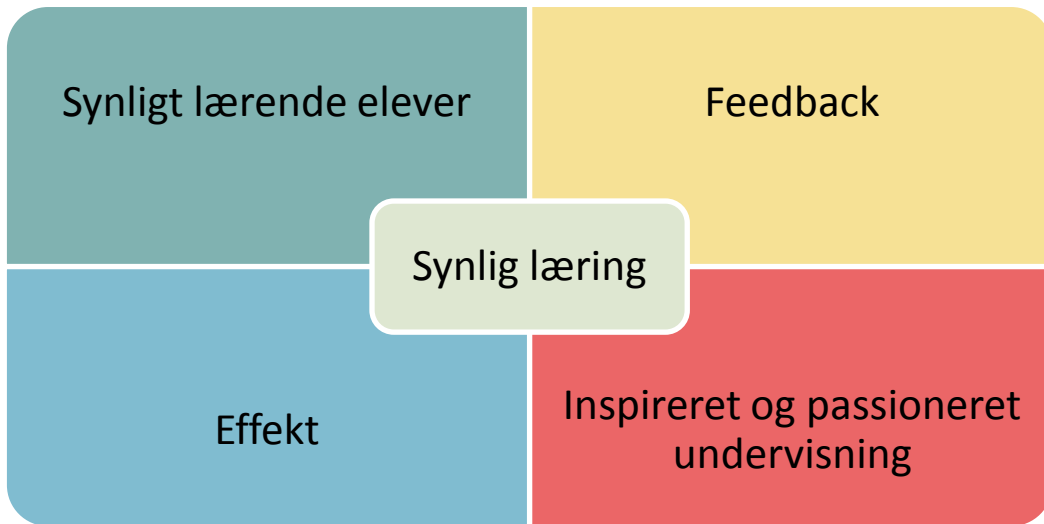
færdigheder her. Opmærksomhedspunkterne kan således støtte læreren til at vurdere, hvornår en elev har brug for særlig opmærksomhed. Hvis en elev ikke opfylder den grad af målopfyldelse, der er udtrykt i et af opmærksomhedspunkterne, må læreren på denne baggrund indlede en dialog med skolens vejleder, evt. ledelsen, om at iværksætte den nødvendige indsats for at sikre elevens fortsatte faglige udvikling.

Opmærksomhedspunkterne vedrørende læsning er knyttet til 2. klassetrin, 4. klassetrin og 6. klassetrin. I nedenstående skema ses alle opmærksomhedspunkterne i dansk. Klassetrinnene indikerer, hvornår i skoleforløbet det forventes, at eleverne som minimum har opfyldt den beskrevne grad af målopfyldelse. Det er imidlertid hensigtsmæssigt at iværksætte en indsats så tidligt som muligt i forhold til de elever, der ser ud til ikke at kunne opfylde den mindste grad af målopfyldelse på de angivne klassetrin. Opmærksomhedspunkterne er ikke udtryk for, hvilke mål der er vigtigst, og en elevs arbejde med læsning kan ikke reduceres til udelukkende at rette sig mod opmærksomhedspunkterne.

Kompetenceområde	Klassetrin	Opmærksomhedspunkt
Sprog	0. kl.	Eleven kan genkende alle bogstavernes navn, form og lyd
Læsning: Afkodning	2. kl.	Eleven kan læse lydrette (fx to, bus og sofa) og almindelige ikke-lydrette ord på to stavelser (fx pige, komme)
Fremstilling: Fremstilling	2. kl.	Eleven kan formulere sammenhængende tekster på mindst 3 linjer i en kendt teksttype
Fremstilling: Korrektur	2. kl.	Eleven kan stave til lydrette (fx ti, bil og kano) og almindelige ikke-lydrette ord (fx siger, døren)
Læsning: Afkodning	4. kl.	Eleven kan læse tekster med et velkendt fagligt indhold med ca. 120 ord/minuttet
Fremstilling: Fremstilling	4. kl.	Eleven kan formulere en sammenhængende tekst med en tydelig tekststruktur, fx en beretning eller en beskrivelse af et velkendt fænomen
Læsning: Tekstforståelse	6. kl.	Eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten (fx afklare ukendte ords betydning, anvende grafiske modeller eller stille spørgsmål til tekstens indhold)
Fremstilling: Korrektur	9. kl.	Eleven kan foretage basal korrektur på sprog, stavning, tegnsætning og layout

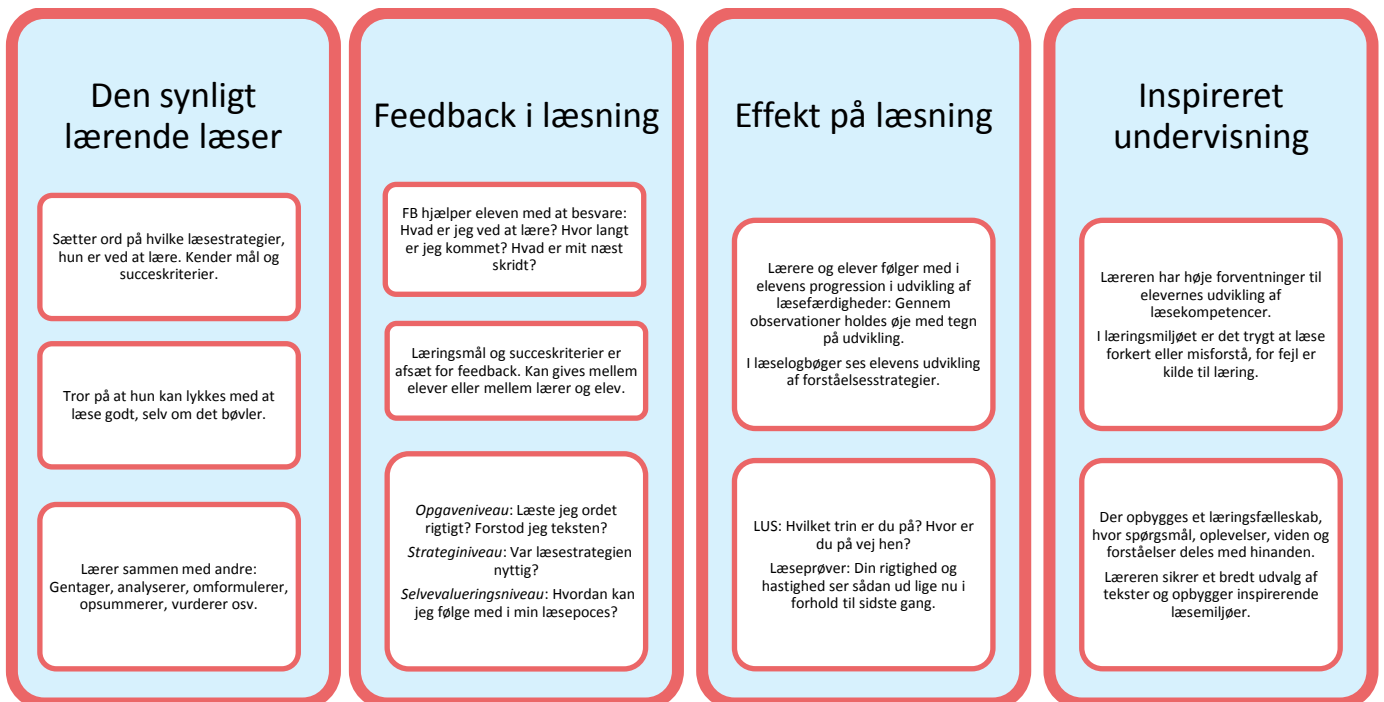
Synlig læring

Norddjurs Kommune arbejder med målstyret undervisning ved hjælp af principper beskrevet som **Synlig læring**. Skolernes implementering af og arbejde med Synlig læring er en væsentlig faktor på vej mod flere gode læsere og hermed opfyldelse af de nationale mål for læsning. Synlig læring er et middel, der skal medvirke til at nå målene. De fire fokusområder er:

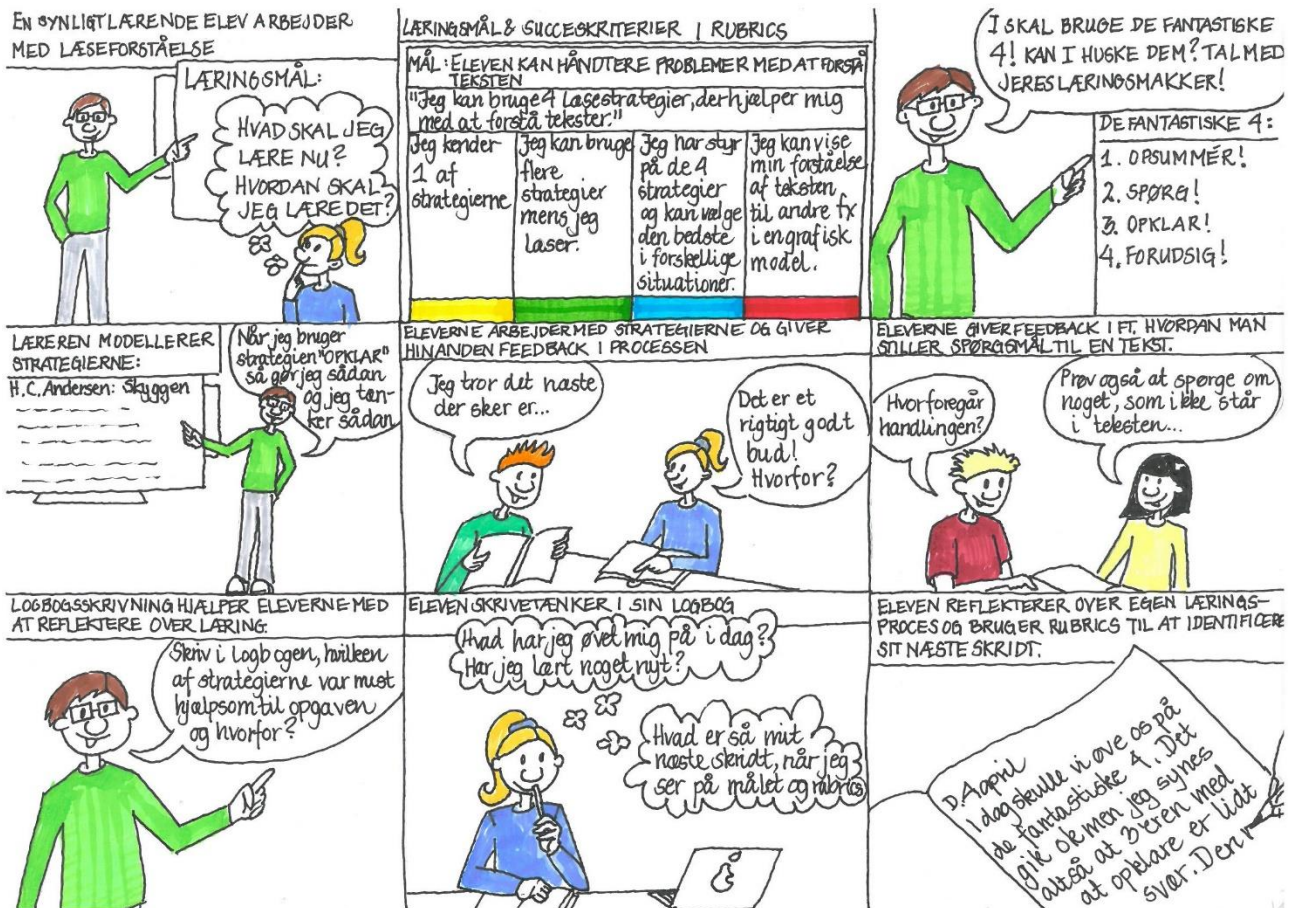

Centrale dele i Synlig læring er knyttet til læseforskning. De fremhæver begge vigtigheden af elevens bevidsthed om fx mål/læseformål, læringsstrategier/læsestrategier, selvevaluering/metakognition.

Sådan kan synlig læring se ud, når elever og lærere arbejder med læsning inden for de fire kerneområder:

På tegningen ses en synligt lærende elev, der arbejder med strategier til bedre læseforståelse:

I arbejdet med at alle elever bliver så dygtige, som de kan, er et "udviklingsorienteret" tankesæt centralt både hos elever, lærere og forældre:

- Læring er udfordrende, og jeg vil gerne udfordres.
- Når jeg laver fejl, er det kilde til læring.
- Jeg er ikke enten *god* eller *dårlig* til noget – jeg er på vej med skridt i en udvikling og ved at lære.
- Jeg fokuserer på mine skridt, min progression.
- Jeg bruger feedback til at gå nye skridt i min udvikling af viden og kompetencer.

I udarbejdelsen af læringsmål og succeskriterier i undervisningen, henter læreren inspiration i en taksonomisk tænkning, der beskriver udvikling i viden og færdighed fra overflade til dybde. SOLO-taksonomien understøttes mulighederne for differentiering, så færdigheder kan læres i mange forskellige tempi og på mange måder. Eleven kan med det udgangspunkt få feedback på, hvordan det går med udviklingen af en bestemt færdighed. Når man anvender SOLO-taksonomien⁵ til beskrivelse af læringsmål og succeskriterier, kan nedenstående verber være centrale:

Solo-taksonomien

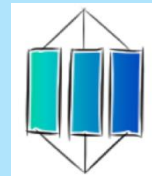
Verber der kan beskrive succeskriterier fra en ide om, til mange løser ideer om, til relaterede ideer frem mod udvidede ideer:

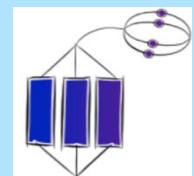
Gengive
Genkende
Opremse
Definere
Huske
Imitere
Udpege

Beskrive
Opliste
Skitsere
Følge algoritme
Skelne/adskille
Klarlægge

Forklare årsag
Forklare virkning
Identificere problem
Sæt i rækkefølge
Sammenligne
Analysere
Integrere
Konkludere
Relatere
Formulere spørgsmål
Formulere analogi
Anvende
Argumentere
Organisere

Teoretisere
Generalisere
Forudsige
Udvikle
Perspektivere
Evaluere
Opstille hypoteser
Reflektere

I afsnittet om de tre trin (indskoling, mellemtrin og udskoling) er der eksempler på taksonomien i anvendelse.

⁵ <https://www.emu.dk/modul/solo-taksonomien-i-den-digitale-tidsalder>

Fokusområder

I læsning er der seks færdigheds- og videnområder i Fælles mål⁶: *Finde tekst, forberedelse, afkodning, sprogforståelse, tekstforståelse og sammenhæng*. Hvert område har særlige foki og progression hen imod kompetencemålene.

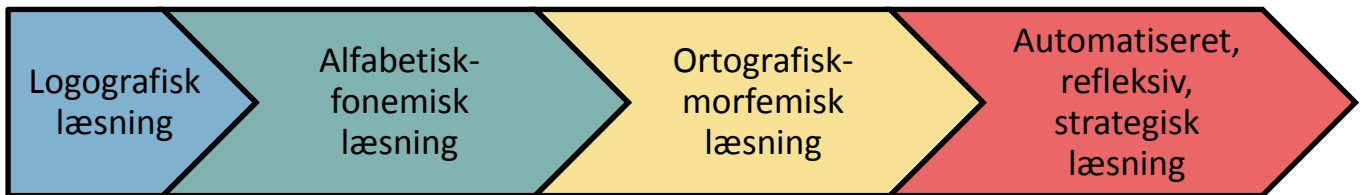
Overblikket over de fire trins udvikling i færdigheder ser sådan ud (læses ned ↓ ses trinnets progression, læses hen ⇒ ses kompetencens progression): Læses: Eleven...

	1.- 2. kl.	3. -4. kl.	5. -6. kl.	7. – 9. kl.					
Finde tekst	Kan finde en tekst ud fra et udvalg. Kan finde tekster på alderssvarende hjemmesider.	Kan navigere og vurdere relevans ud fra søgespørgsmål på alderssvarende hjemmesider.	Kan gennemføre en søgning på nettet med vurdering af søgeresultat.	Kan målrettet planlægge og gennemføre faser i kildekritisk informationssøgning.					
Forberedelse	Kan skabe for forståelse gennem samtale og kender enkle før læsestrategier.	Kan strukturere baggrundsviden og formulere læseformål.	Kan orientere sig i tekstens dele og kan sammenholde tekstens formål med læseformål.	Kan vurdere tekstens afsender og målgruppe. Kan skabe overblik over multimodale tekster og afgøre, hvordan tekster skal læses.					
Afkodning	Kan læse ord i tekster til klassetrinnet sikkert.	Kan læse ord i tekster til klassetrinnet hurtigt og sikkert.	Kan læse ukendte ord ved umiddelbart genkendelse af de mest almindelige orddele.	Kan læse komplekse og lånte ord sikkert og hurtigt, læser komplekse tekster sikkert og hurtigt, kan regulere læsehastighed efter læseformål.					
	Udvikling i læsehastighed, ord i minuttet: <table style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;">60</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;">100</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;">120-150</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;">140-200</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;">170-250</td> </tr> </table>				60	100	120-150	140-200	170-250
60	100	120-150	140-200	170-250					
Sprogforståelse	Kan identificere ukendte ord i tekst og tale og forstå betydning ud fra kontekst.	Kan anvende opslagsværker til at finde ords betydning og kan anvende over- og underbegreber til at skabe forståelse.	Kan anvende overskrifter og fremhævede ord til at skabe forståelse. Kan udlede dele af ords betydning ud fra kontekst.	Kan vurdere sproglige virkemidler. Kan vurdere betydning af ord og begreber. Kan anvende ord og udtryks betydning til at forstå komplekse tekster.					
Tekstforståelse	Kan gengive hovedindholdet af tekster til klassetrinnet. Kan kombinere tekst og baggrundsviden i en sammenhængende forståelse.	Kan identificere elementer i tekst, der skaber sammenhæng. Kan håndtere problemer med at forstå teksten.	Kan gengive hovedindholdet af fagtekster og bruge grafiske modeller til at få overblik.	Kan sammenfatte informationer fra forskellige elementer i teksten og fra flere tekster. Kan forstå komplekse tekster.					
Sammenhæng	Kan forbinde teksters emne med egne erfaringer og forholde sig til tekstens emne.	Kan samtale om teksters budskaber og gengive sin forestilling om teksters situationer og sammenhænge.	Kan vurdere teksters perspektiv på et emne og kan vurdere teksters anvendelighed.	Kan sætte tekster ind i sammenhænge og kan diskutere mulige udfald af situationer i tekster. Kan kritisk vurdere teksters udsagn på baggrund af kontekst.					

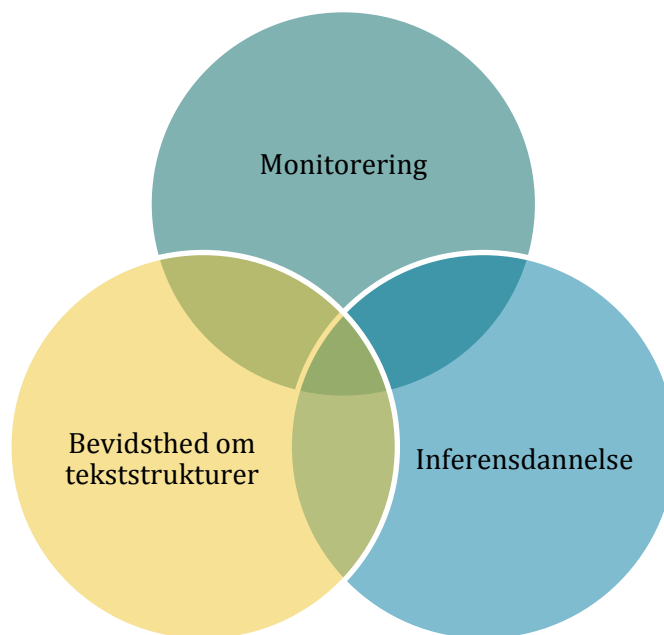
⁶ NB. Modellen er en forenkling af Fælles Måls overblik over færdigheds- og vidensmål i læsning.

Læsning består overordnet set af to centrale komponenter, forståelse og afkodning. I udviklingen af kompetencerne i skemaet, har eleven brug for **ordlæsestrategier** og **forståelsesstrategier**. Udviklingen af disse strategier opbygges fra start til slut i skoleforløbet og skal have en særlig plads i de lokale handleplaner for læsning.

Ordlæsestrategiers udvikling falder i fire faser, der ser sådan ud:

Læseforståelsesstrategier gør læseren i stand til at trække informationer ud af teksten og knytte disse informationer til eksisterende kundskaber og erfaringer. Disse tre væsentlige elementer i strategierne er centrale:

I starten kan eleven anvende få strategier, senere skifter eleven fleksibelt mellem flere strategier for så at kunne vælge den bedste strategi og til sidst at kunne reflektere over brugen og valget af strategier.

Nedenstående er en oversigt over strategier, eleverne skal undervises i fra start til slut i skoleforløbet. Det skal tydeliggøres for eleven, at det er strategier, alle skal mestre. De samme væsentlige strategier, skal anvendes i mange situationer til mange forskellige tekster i flere fag. Fra at eleven i indskolingen behersker få, enkle strategier til eleven i udkolingen, der behersker alle strategier og fleksibelt kan vælge ud fra læseformål og tekstsituation.

Ordlæsestrategier	Forståelsesstrategier
<p>Primære strategier i den alfabetisk-fonemiske læsning (indskoling)</p> <p>Fonologiske strategier:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Sig første lyd i ordet – Sig flere lyde i ordet – Brug lydene i begyndelsen og i slutningen – Forbind lydene, stræk dem ud og læs igen – Del i stavelser og brug lydene – Udsift vokalen med en anden (brug vokaltrappen) <hr/> <p>Primære strategier i den ortografisk-morfemiske læsning (melletrin)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Genkend morfemer i ordene – Genkend stavemønstre i ordene – Veksl mellem strategier ved længere, komplekse ord <hr/> <p>Gennemgående primære strategier (meningssøgende, herunder sproglige strategier):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stop og tænk: Giver det mening? – Læs videre og vend tilbage, eller gå tilbage og læs igen. – Passer ordet/meningen til billeder, titel og overskrifter? 	<p>Strategier før læsning:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jeg klarlægger mit læseformål – Jeg fremkalder, hvad jeg ved om tekstens emne, genre, forfatter (bruger fx et tankekort) – Jeg ser på billeder, overskrifter, grafik og danner mig forestillinger <hr/> <p>Strategier under læsning:</p> <p>Reciprok undervisning, fire helt centrale primære strategier alle skal mestre:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Forudsig</i> – <i>Stil spørgsmål</i> løbende gennem læseprocessen – <i>Opklar</i>: Find betydning af svære ord, læs igen, læs videre, læs langsomt, læs højt, spørg – <i>Opsummer</i>: Genfortæl det læste <p>Hukommelsesstrategier</p> <ul style="list-style-type: none"> – Referer eller resumer det læste (fx støttet af stikord, understreget tekst, noter i tokolonnotat) <p>Organiseringsstrategier</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lav et billede eller en model til teksten – Giv hvert mindre afsnit en overskrift – Genkend og udpeg tekstelementer (genre, plot, personer, miljø, problem/løsning, tema) – Genkend og forklar årsag-virkning forhold – Sammenlign og find modsætninger i teksten (og mellem tekster)

<p>Gennemgående sekundære strategier</p> <ul style="list-style-type: none"> – Genkender du dele af ordet? (Visuel strategi) – Ligner det andre ord du kender? (Visuel strategi) <hr/> <p>Automatisering af ordlæsestrategier:</p> <p>Lær de 120 hyppige ord og siden de 360 hyppige⁷ ord, så de for alle elever er automatiserede og læses uden brug af strategi.</p> <p>Der læses på alle klassetrin meget på forskellige måder i tilpas let tekst (rigtighed over 95%):</p> <p>Genlæsning af tekst⁸ understøtter præcis og hurtig læsning og kan foregå på forskellige måder: Læseteater, ord pr. minut metoden, ekkolæsning, koralæsning, makkerlæsning, tandemlæsning. Sideløbende arbejdes med udvikling af flydende læsning med bevidsthed om bl.a. prosodi, pauser og betoning.</p>	<p>Elaboreringsstrategier</p> <ul style="list-style-type: none"> – Brug eksisterende viden og forbind den med teksten. – Når der dannes en mening om teksten understøttes med teksteksempler <p>Overvågningsstrategier</p> <ul style="list-style-type: none"> – Overvåg forståelse løbende og stop op. Udpeg og find betydning af nye ord – Skab overblik: Læg mærke til tekstdele og modaliteter i forståelsen: titler, overskrifter, tekstbokse, billeder, modeller osv. <hr/> <p>Strategier efter læsning:</p> <p>Evaluer forståelsen af teksten:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hvordan passer det med eksisterende viden, hvad skal jeg mere vide? – Hvordan passer det med andre tekster, jeg har læst? – Hvordan passer det med min læringsmakkers forståelse? – Hvad ved jeg nu, som jeg ikke vidste før? – Hvordan kan jeg udtrykke min forståelse i en grafisk model? Eller hvordan kan jeg udtrykke min forståelse i en anden modalitet eller genre?
<p>Læseteknikker fra mellemtrin og frem:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Træning og valg af læsetempo ud fra læseformål – Læsemåde vælges ud fra læseformål: Overblikslæsning, skimming, punktlæsning, intensiv læsning 	

Læreren skal i arbejdet med elevernes udvikling af disse strategier hele tiden:

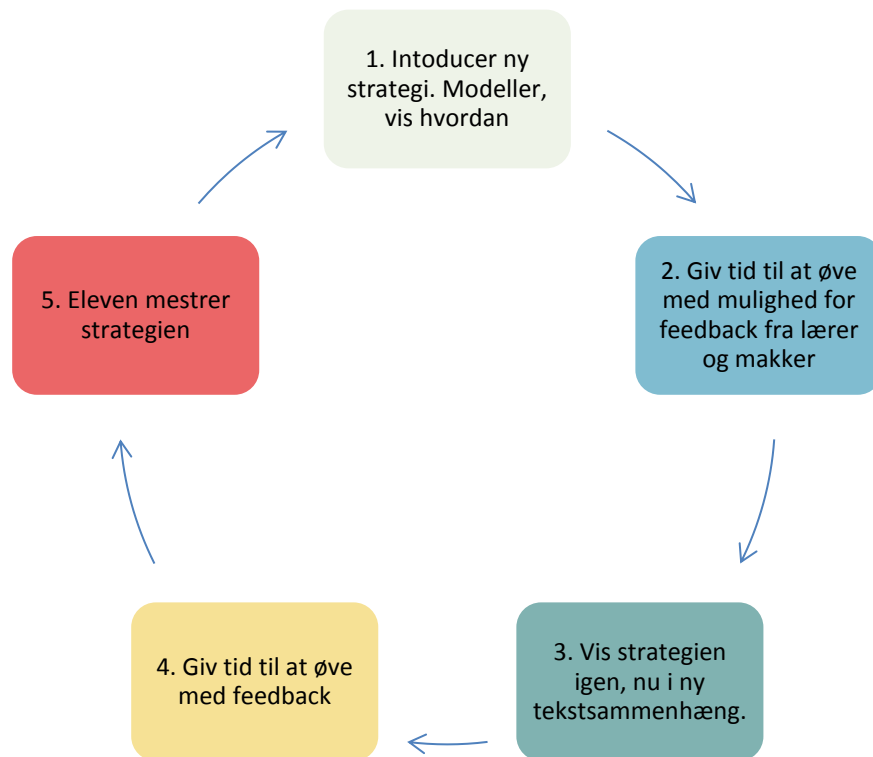
- Opstille læringsmål og succeskriterier
- Modellere strategier

⁷ <http://lhs2010a.skoleblogs.dk/files/2014/08/De-360-ord-ordliste.pdf>

⁸ Samme tekst læses fire gange: Lærer læser op, læsermakkerpar læser på skift for hinanden, læses to gange af hver elev.

- Sætte rammer så eleven får mulighed for at øve sig ofte og på mange måder
- Holde øje med hvordan det går for eleven med at overtage strategierne og give feedback.

Når nye strategier introduceres, vil lærer hver gang gå fra at være meget styrende og meget til stede til elevens mere selvstændige arbejde med lærer på sidelinjen og til slut i baggrunden.

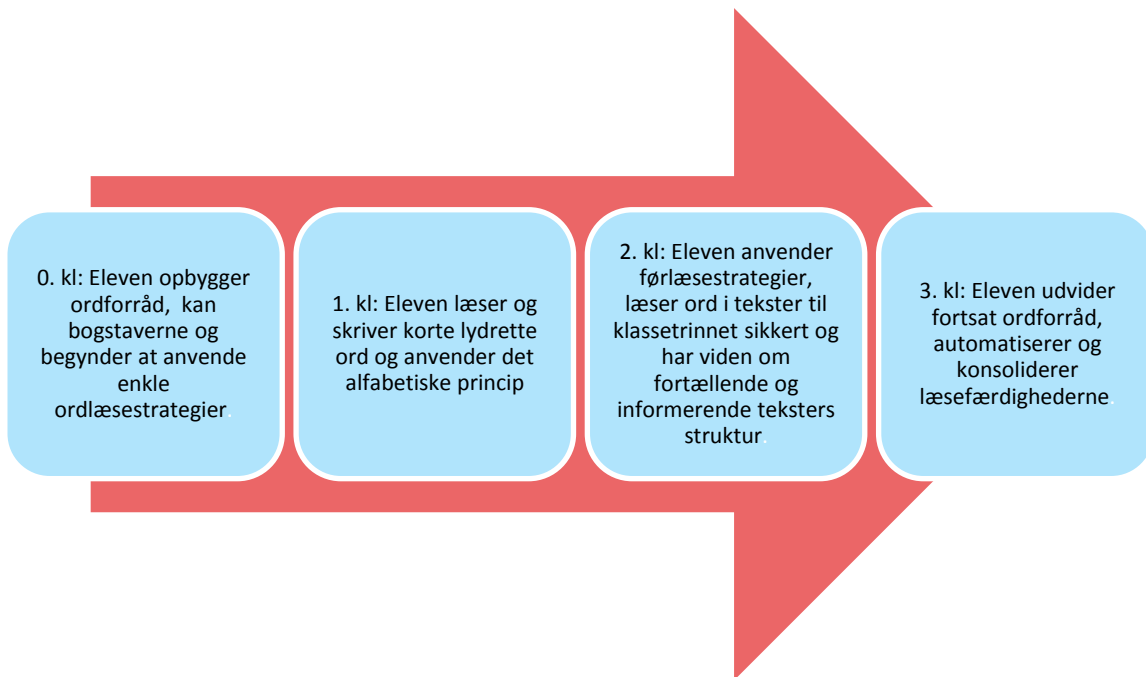

I de følgende afsnit om indskoling, mellemtrin og udskoling, vil der løbende være mere om strategierne og eksempler på, hvordan **fælles mål kan omsættes til læringsmål og succeskriterier ud fra en taksonomisk tænkning.**

De tre trin: Indskoling, mellemtrin og udskoling

Indskolingen – lære at læse

I indskolingen kan den centrale udvikling af læsefærdigheder kortfattet beskrives således:

0. kl.

0. klasse har deres egne mål i sprog⁹. Om læsning står der:

Eleven kan eksperimentere med at læse små tekster i forskellige medier, og at eleven har viden om læseretning og enkle ordlæsestrategier.

Om sproglig bevidsthed står der, at:

Eleven kan eksperimentere med rim, bogstavlyde, ord og sætningsdannelse, og at eleven har viden om bogstavlydsforbindelser og enkle regler for ord- og sætningsdannelse.

Dette er et omfangsrigt mål, der brydes ned i mindre læringsmål som fx:

Læringsmål	Jeg kan genkende bogstavlyde i ord			
Succeskriterier	Jeg kan høre første lyd i ord.	Jeg kan høre flere lyde i ord.	Jeg kan høre rækkefølgen af lyde i korte ord.	Jeg kan lege med lydene og skabe både ord og vrøvlord ved at sætte bogstaver sammen.

⁹ http://www.emu.dk/sites/default/files/M%C3%A5l%20for%20b%C3%B8rnehaveklassen_0.pdf

Eleverne har i arbejdet brug for forskellige grader af stilladsering, fx:

- Udvalg af mere eller mindre komplekse lydrette ord
- Minimal stilladsering: Eleven skal selv lytte sig til, hvor mange lyde der er.
- Mellem stilladsering: Eleven får anvist, hvor mange lyde der er i ordet fx vha. streger.
- Stærk stilladsering: Eleven kan gentage enkeltlydene sammen med læringsmakker eller lærer. Eleven identificerer selv første eller sidste lyd.

Tegn på læring, læreren kan følge:

- Eleven kan afgøre om et ord begynder med en bestemt lyd /s/ eller /k/.
- Eleven kan identificere den første lyd i et ord /k/ /s/.
- Eleven kan opdele ord i forlyd og rimdel k/-at, s/-ol.
- Eleven kan identificere vokallyden i ord med to og tre bogstaver.
- Eleven kan opdele ord med to og tre bogstaver i enkeltlyde k/a/t/ – s/o/l/.

I 0. klasse er **opmærksomhedspunktet**: *Eleverne kan genkende alle bogstavernes navn, form og lyd.* Således er der gennem hele 0. klasse fokus på at følge udviklingen i elevernes bogstavkundskab. Bogstaverne introduceres, så det hurtigt bliver muligt at eksperimentere funktionelt med bogstaver og lyde, se beskrivelsen af L-Å-S¹⁰. Inspiration til rækkefølgen af bogstaver kan hentes i *På vej til den første læsning*.¹¹

Den sproglige opmærksomhed på både sprogets indholds- og lydside er central. Eleverne skal både gøres opmærksomme på sproget (impressivt) og producere sprog (ekspressivt). Den faglige tilgang i 0. klasse er legende og eksperimenterende hele vejen fra opbygning af fortællinger til sætningsdannelse til orddannelse til enkeltlyde.

Eksempelvis kan dialogisk læsning og guided reading i stor-bog/lille-bog danne ramme for forskellige læringsaktiviteter, så man går fra helhed til del og tilbage til helhed.

Lydmetoden og bogstavrækkefølgen

I de første år i skolen, også i 0. klasse, står det bøjlet i neon, at eleverne skal lære standardudtaler af bogstaverne og bruge lydmetoden til læsning af først korte, siden længere lydrette ord. Teksterne skal være fyldt af ord med standardudtaler, da det ellers vil være langsommere for børn at lære at læse.¹² Undersøgelser i Skotland¹³ har vist, at metoden, hvor elever med det samme eksperimenterer med (læser og skriver) bogstaver (lyderer) og laver det til ord (se metoden eksemplet LÅS note 10), giver elever bedre læse- og stavfærdigheder både på kort og lang på sigt uanset social baggrund. Så frem for at introducere et bogstav, en lyd, ad gangen, introduceres en klynge bogstaver og lyde, så elevernes arbejde med det samme bliver funktionelt, og de kan bruge læsestrategien lyd-for-lyd. Fx i forbindelse med læsning af stor-bog/lille-bog, kan eleverne danne udvalgte ord med magnetbogstaver, sige dem skrive dem osv. Dette arbejde er centralt i 0. klasse minimum 20 minutter hver dag.

Skriv!

Da stavning af ord leder barnet direkte ind i skriftens lydprincip, er tidlig skrivning et væsentligt element, når elever skal lære sig at læse¹⁴ allerede fra 0. klasse.

En fordel ved at skrive med blyant kan være, at sansemotoriske og kinæstetiske processer bevirker, at bogstaver og ord skrevet med hånden huskes bedre¹⁵. Omvendt, når eleverne skriver på tastatur, kan de få feedback på

¹⁰ <http://www.emu.dk/modul/l-å-s>

¹¹ D. K. Pedersen og I. Borstrøm 1996

¹² Elbro 2005: Læsning og læseundervisning

¹³ <http://www.gov.scot/Publications/2005/02/20682/52383>

¹⁴ A. Trageton 2004

¹⁵ A. Mangen m. fl. 2015: *Handwriting versus Keyboard Writing*. University of Stavanger

bogstavernes lyde og selve ordet ved brug af ordforslagsprogrammer, apps og syntetisk tale, se video på linket ¹⁶. I Fælles mål er håndskrift og tastatur sidestillet:

Efter 2. kl.: *Eleven kan skrive små og store bogstaver i håndskrift og på tastatur. Eleven har viden om bogstavets skriveveje og tastaturets opbygning.*

Opmærksomhedspunkter 2. kl.

Der er to opmærksomhedspunkter efter 2. klasse, det ene i læsning:

Læsning: afkodning	2. kl.	Eleven kan læse lydrette (fx to, bus og sofa) og almindelige ikke-lydrette ord på to stavelser (fx pige, komme)
Fremstilling: fremstilling	2. kl.	Eleven kan formulere sammenhængende tekster på mindst 3 linjer i en kendt teksttype

Herunder ses opmærksomhedspunktet i læsning 2. kl. omsat til læringsmål, succeskriterier, læringsaktiviteter, feedback osv. ud fra en taksonomisk tænkning.

Læringsmål: *Jeg kan læse ord på to stavelser.*

	1	2	3	4
Succeskriterier	Jeg kan bruge forlyd og enkelte andre lyde.	Jeg kender flere læsestrategier: lyder, stavelssedel, finde kende orddele.	Jeg skriver sikkert og skifter selv mellem strategier.	Jeg læser sikkert og hurtigt og overfører strategierne til længere ukendte ord.
Eksempler på opgaver til eleven	Læs lydret ord på op til to bogstaver Inddele ord efter forlyd Skrive lydrette ord på to bogstaver. (KV) Brug ugle ¹⁷ <i>sig første lyd og sig alle lyde</i>	Læser letter bøger med ord: KV ¹⁸ , VK, KVK, KVKV Del ord i stavelser og byt stavelserne rundt Skrive rette ord på to stavelser Makkerlæsning men fokus på udvalgte ugler.	Læse bøger lix 5 – 10 Læs makkerlæsning med fokus på feedback på strategier: Uglerne er fremme og makker giver respons på, hvilke der blev brugt.	Læs mange bøger lix 10 – 15 for at konsolidere og automatisere. Makkerlæsning med fokus på rigtighed og hastighed.
Sådan ser det ud: Hvad kan læsemakker (LM) og lærer lægge mærke til?	LM kan høre at jeg bruger forlyd, når jeg læser ord. Jeg stopper op i læsningen og bruger lyde.	LM kan høre, at jeg bruger flere lyde og deler i stavelser, når jeg læser. Jeg stopper op og bruger strategier	Jeg fortæller min LM, hvilke strategier jeg anvender til forskellige ord. Jeg holder færre pauser i læsningen.	Jeg læser selvstændigt inde i mig selv og stopper mest, hvis der er ord jeg ikke forstår indholdet af. Jeg kan tale med LM om svære ord.

¹⁶ <http://www.lytteskrivning.dk/>

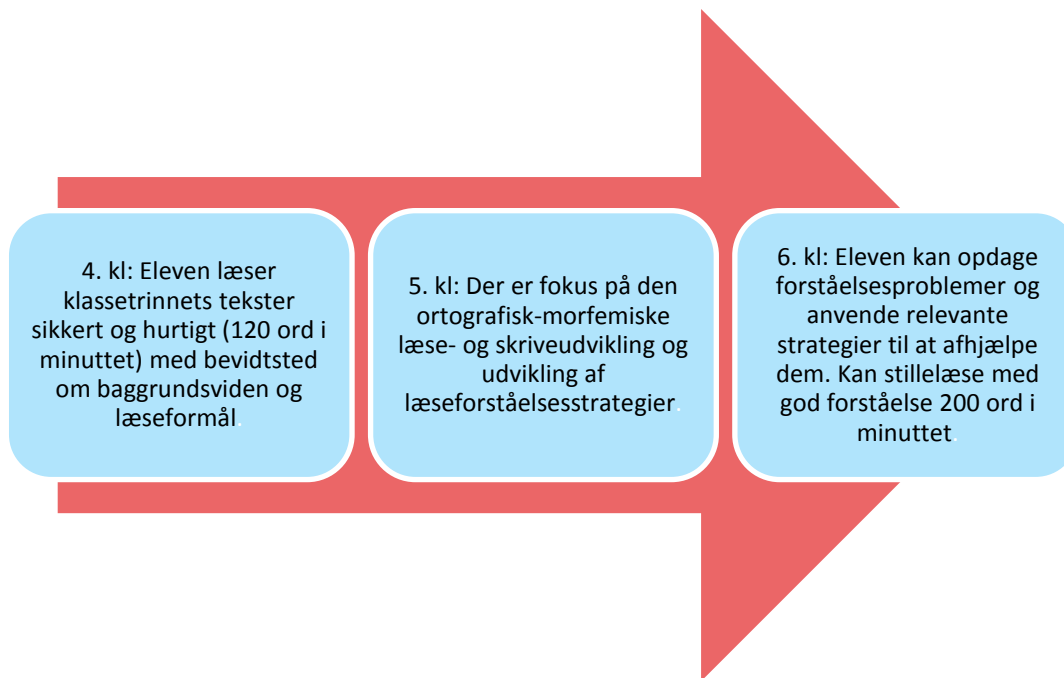
¹⁷ Ugle: Her refereres til læseuglerne fra AKEA

¹⁸ KV: konsonant, vokal: Fx ko, så. VK: vokal. Konsonant, fx ål, is.

<p>Hvad gør eleven?</p>	<p>Jeg øver mig. Jeg læser og skriver mange korte ord. Jeg begynder at undersøge, om det er vrøvleord eller rigtige ord. Jeg bruger 1 -2 læse-ugler</p>	<p>Jeg øver mig. Jeg skriver og læser mange ord. Jeg er for det meste opmærksom på, om sætningen giver mening, når jeg læser. Jeg bruger mange læse-ugler.</p>	<p>Jeg læser mere sammenhængende og læser mange tekster. Jeg er oftest opmærksom på at rette mig selv, når jeg læser. Jeg kender strategierne og kigger ikke så tit på uglerne.</p>	<p>Jeg læser længere tekster med sværere ord. Jeg stopper kun ved enkelte ord og retter altid selv ord, så jeg forstår teksten.</p>
<p>Teksteksempel</p>	<p>En ko på en ø.</p> 	<p>Tim har en gås og en ko. Tim har en båd</p>	<p>Ja, det tror jeg nok. Som da vi var ude og befri Zula, min firben</p>	<p>Det er sommer Julie er ude at bade med sin far Julie ringer på Olsens dør. Men han åbner ikke Julie ringer igen Så lukker Olsen op. Han ser trist ud. Hej Olsen! Vil du med ud og bade</p>
<p>Eksempel på feedback/ Feedforward</p>	<p>Hvordan gør du, når du læser et ord? Hvordan ved du, hvordan bogstavet lyder? Hvordan kender du forskel på vrøvleord og rigtige ord?</p>	<p>Hvornår er det godt at bruge stavelser? Hvilke andre læsestrategier kender du? Hvad nu hvis du kiggede på endelsen?</p>	<p>Hvad gør man, når ordene ikke er lydrette? Hvad kan du ellers gøre, hvis du går i stå?</p>	<p>Hvordan ved du om bogen passer til dig? Hvordan kan din læsning blive endnu mere flydende? Hvilke bøger udfordrer dig?</p>

Mellemtrinnet – læse for at lære

På mellemtrinnet konsolideres og automatiseres læsefærdighederne. Læsning er ikke læsning uden forståelse, men når kognitive ressourcer skal frigives til tekstforståelsesarbejde, forudsætter det, at ordafkodning er automatiseret.¹⁹ Fokus skifter til at *læse for at lære*, men man skal samtidig sikre en automatiseret afkodning til arbejdet med litterær og faglig læsning på mellemtrinnet.

Der er tre opmærksomhedspunkter på mellemtrinnet, to omhandler læsning:

Læsning: Afkodning	4. kl.	Eleven kan læse tekster med et velkendt fagligt indhold med ca. 120 ord/minuttet
Fremstilling: fremstilling	4. kl.	Eleven kan formulere en sammenhængende tekst med en tydelig tekststruktur, fx en beretning eller en beskrivelse af et velkendt fænomen
Læsning: tekstforståelse	6. kl.	Eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten (fx afklare ukendte ords betydning, anvende grafiske modeller eller stille spørgsmål til tekstens indhold)

¹⁹ Arnbak: Kollegacoaching 2015

Læringsmål og succeskriterier i forhold til de to opmærksomhedspunkter i læsning på mellemtrinnet kunne se sådan ud:

Opmærksomhedspunkt: Eleven kan læse tekster med velkendt fagligt indhold med ca. 120 ord i minuttet

Jeg læser flydende (med ca. 120 ord i minuttet i lettere tekster)

<p>Jeg læser 1-4 ord ad gangen og <i>gengiver</i> teksten uden betoning.</p> <p>Læsningen er nogenlunde sikker.</p>	<p>Jeg følger og læser teksten sikkert, små læsefejl ødelægger ikke min overordnede forståelse.</p> <p>Læsningen er sikker og langsom.</p>	<p>Jeg organiserer min læsning, så jeg tilpasser tempo, lydstyrke og pause.</p> <p>Læsningen er sikker og hurtig.</p>	<p>Jeg <i>reflekterer</i> mens jeg læser, kontrollerer læsetempo og kan med prosodi og artikulation give udtryk for forståelse af teksten.</p> <p>Læsningen er sikker, hurtig og udtryksfuld.</p>
---	--	---	---

Opmærksomhedspunkt 6. kl.: Eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten.

Jeg kan anvende forskellige strategier, når jeg skal forstå og skabe overblik over en tekst.

<p>Jeg kan huske få strategier, når jeg skal læse og forstå en tekst.</p>	<p>Jeg kan beskrive fire væsentlige strategier, når jeg skal forstå en tekst: At opsummere, forudsige, stille spørgsmål og opklare betydningen af svære ord eller passager.</p>	<p>Jeg kan anvende strategierne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Opsummere Forudsige Stille spørgsmål Opklare svære ord eller passager 	<p>Jeg kan selv vurdere hvilke strategier, der er mest nyttige at anvende, mens jeg læser, for at få et godt overblik over tekstens indhold.</p>
---	---	---	--

Flydende læsning

Til arbejdet med elevernes flydende læsning og læsehastighed anbefales det at arbejde ud fra principper og metoder beskrevet i bogen *Flydende læsning i praksis*.²⁰

Når effekten af selvstændig stillelæsning og gentaget læsning med støtte og feedback sammenlignes, er svaret klart:

Gentaget læsning med støtte og systematisk feedback har en signifikant og positiv indflydelse på afkodning, flydende læsning og læseforståelse.²¹

Når eleven læser højt, afsløres det, hvor langt eleven er i sin udvikling af sikker afkodning. Har eleven sikre ordlæsestrategier, så der kan arbejdes videre med automatisering og hastighed, eller er der fortsat brug for opmærksomhed på og tid til konsolidering af ordlæsestrategier? Eleverne skal sammen med læreren også selv følge deres progression i flydende læsning²².

Læseforståelse

Læseforståelsesarbejdet med strategier til tekster før, under og efter læsning er indskrevet i flere fag i Fælles Mål med ord som *ordkendskab* og *kendskab til teksters formål og struktur*, og det er dermed understreget, at faglig læsning også er faglærerens ærinde.

Læserens evne til at drage følgeslutninger er central for tekstforståelse²³ hvorfor læseren må undervises i:

- Hvordan man drager før-viden og forforståelse ind i arbejdet med fokus på læseformål
- Tekstens struktur og formål
- Hvordan man bruger forskellige forståelsesstrategier undervejs (strategisk læsning).

Forståelses-modellen **VØL** trækker en rød tråd gennem faserne:

V	Ø	L
Hvad ved jeg på forhånd om emnet, tekstens struktur og formål?	Hvad ønsker jeg at vide? Hvad er mit læseformål? Hvilke forståelsesstrategier skal i spil – <i>hvordan</i> vil jeg læse?	Hvad har jeg lært?

²⁰ G Brandt, Akademisk forlag

²¹ NICHD 2000: <https://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/nrp/Documents/report.pdf>

²²

https://www.akademisk.dk/sites/default/files/kopiark_06_seks_trin_til_evaluering_af_den_flydende_oplaesnings_udvikling.pdf

²³ Elbro: Læsning og læseundervisning 2014

Herunder ses øvrige eksempler på fokus i de tre faser *før, under og efter læsning*. Herudover henvises til afsnittet "Fokusområder" side 12.

Overblik over
forhåndsviden og
forventinger til
teksten:

Se teksten an:
Hvad ved du
allerede, når du
kigger på
teksten?

Mindmap: Hvad
er din
forhåndsviden?

Læseformål:
Hvilke spørgsmål
kan jeg stille
teksten?

Ordkendskab:
Forklar betydning
af lærerens
udvalgte fokus-
ord.

Før jeg læser

Løbende
opsamling af
viden og
overvågning af
forståelse:

Giv overskrift: Giv
hvert afsnit en
overskrift, når det
er læst.

To-kolonne notat

Grafisk model:
Tidslinje, venn-
diagram (se mere
på
www.undervis.dk
)

Mens jeg læser

Refleksion over
forbindelsen
mellem
eksisterende
og ny viden:

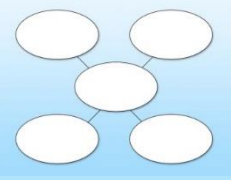
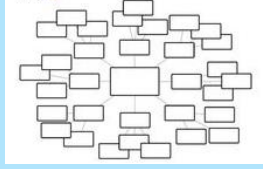
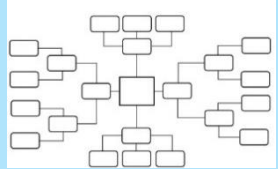
Refleksion:
Hvad ved jeg
nu?

Hvordan
passer det
med andet, jeg
ved?

Hvad vil jeg
mere vide?

Efter læsning

Nedenstående eksempel viser læringsmål og succeskriterier i forhold til arbejdet med forforståelse (fælles mål 4. kl.):

Læsning Forberedelse	Eleven kan strukturere sin baggrundsviden. Eleven har viden om metoder til strukturering af viden			
Lærings-mål:	Jeg kan ordne min forforståelse i et mindmap			
Succes- kriterier	Jeg kan kigge i teksten og lave en brainstorm med få ideer.	Jeg kan kigge i teksten og få mange ideer som jeg ordner under overskrifter i et mindmap.	Jeg kan kigge i teksten og ordne min baggrundsviden i et mindmap med over- og underbegreber) (og andre sammenhænge).	Jeg kan bruge min viden om teksten og min mindmap til at sige, hvad jeg tror teksten handler om og vurdere hvilken genre, den tilhører
Eksempler				Inden jeg læser en berettende tekst bruger jeg min forforståelse til at guide min læsning og lægge mærke til: Situation (hvem, hvad, hvornår), handling, problem.

Strategierne fra gensidig undervisning (David Mitchell strategi nr. 10²⁴) er væsentlige i arbejdet med at udvikle en god læseforståelse, og alle elever skal som en del af opmærksomhedsmålet i 6. kl. (*eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten*) have viden om og kunne anvende de fire strategier:

1. *Forudsig*: Brug spor fra teksten til at forudsige, hvad næste del af teksten vil omhandle.
2. *Stil spørgsmål* til teksten under læsningen. Nogle svar gives i læsningen, andre må eleven tænke sig til eller drøfte med andre.
3. *Opklar*: Find ud af betydningen på svære ord og udtryk: Læs igen, læs tilbage, læs videre, spørg læringsmakker, slå op i ordbog.
4. *Opsummer*: Sammenfat hovedpunkter fra det læste afsnit.

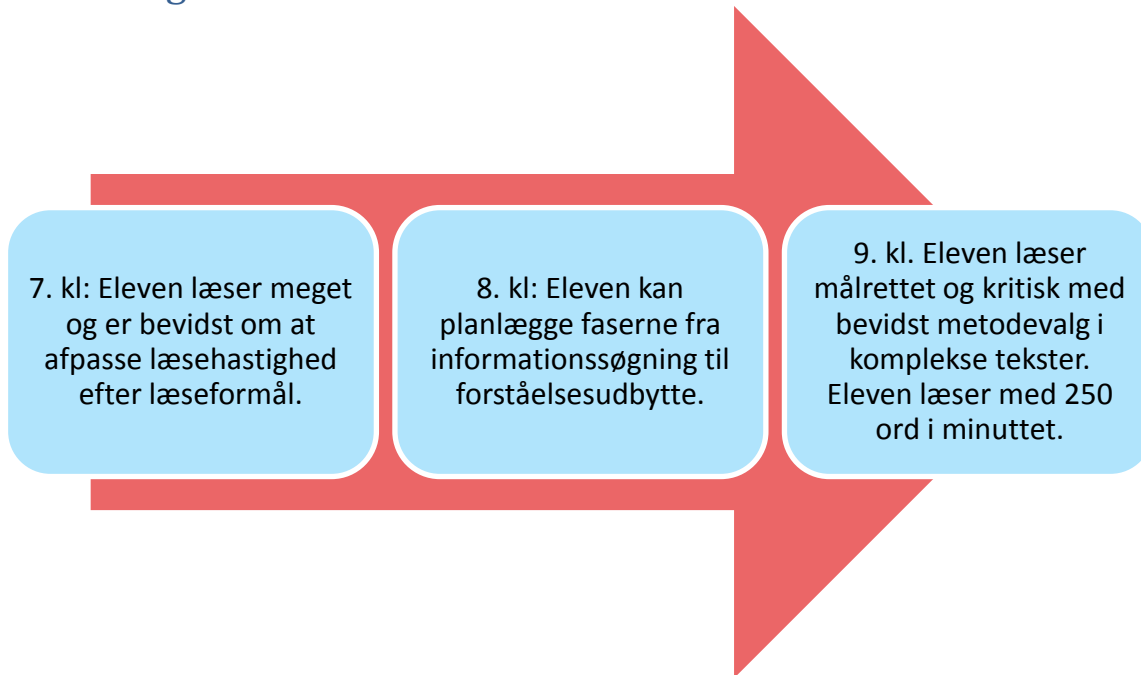
I arbejdet med at læse for at lære er metoden Reading to learn²⁵ en metode med høj grad af stilladsring, hvis en svær tekst skal læses. Inspireret af denne metode, kan en lektion, hvor læringsmålet er: *Jeg kan gengive hovedindholdet af en fagtekst (6. kl.)*, se sådan ud:

1. En kort, kompakt, central tekst(passage) er valgt. Lærer har på forhånd understreget det vigtige i teksten.
2. *Forberedelse af tekst, forforståelse*: Lærer sætter teksten ind i faglig sammenhæng, hvad har vi før arbejdet med? Forklarer centrale begreber fra teksten. Hvad er det væsentlige, vi skal forstå i denne tekst? Læseformålet og læseudbytte foregribes.
3. *Højt læsning*: Lærer læser højt (sætning for sætning, eller afsnit for afsnit) og fortæller, hvad der skal understreges. Alle understreger. Nogle passager kan evt. fortælles frem for læses. Alle understreger det samme.
4. *Noteskrivning*: Elever afskriver det understregede. Dette er deres noter til teksten.
5. *Selvstændig læsning*: Elever stillelæser hele eller dele af teksten. Evt. som makkerlæsning. Kan gøres differentieret.
6. *Opsummering*: Elever bruger deres noter og skriver med egne ord en kort opsummering af teksten.

²⁴ D. Michell: Hvad der virker i inkluderende undervisning, Dafolo 2014

²⁵ http://vuc.dk/fileadmin/user_upload/PDF/VUC_Videnscenter/Idekatalog_Metoder_til_bedre_laesning.pdf

Udskolingen

I udskolingen er slutmålet, at eleven har udviklet sig til reflekteret og målrettet læser. Den gode læseradfærd er karakteriseret ved at eleven:

- Aktiverer sin forforståelse og er bevidst om læseformål og læsemetode.
- Sorterer indhold i forhold til læseformål og regulerer læsetempo.
- Er aktiv under læsning: Opsummerer, definerer, omformulerer, tegner, laver oversigter osv.
- Læser fleksibelt, vælger mellem at læse langsomt, læse flere gange, læse hurtigt, læse højt og forskellige skimmemetoder.

Opmærksomhedspunktet i 9. kl. er vedrørende stavning:

Fremstilling korrektur	9. kl.	Eleven kan foretage basal korrektur på sprog, stavning, tegnsætning og layout
------------------------	--------	---

Læselyst

Der er fortsat brug, for at eleverne læser meget i udskolingen, bl.a. for at opnå og opretholde flydende læsning med tilpas hastighed, og fokus på lysten til og motivation for læsning skal tænkes ind. Motivation kommer ikke af sig selv, den skabes løbende i samspil med læringsmiljøet. Motivation hænger nøje sammen med erfaringer og forventninger om mestring. Dvs. ved at tilrettelægge læseprocesser med mulighed for mestring for den enkelte samt ved at tydeliggøre mål for læsningen (muligheden for at udvikle sig fagligt og lære nyt) og give feedback på, hvordan eleven lykkes med sine læringskridt, øges muligheden for motivation – også for læsning.

Der kan være forskel på drenge og pigers lyst til læsning hjemme, adspurgt viser det sig²⁶, at drenge gerne vil læse faglitteratur, selvbiografier og krimier med handling, der hurtigt fænger. Pigerne vælger realistiske ungdomsbøger og

²⁶ Læsepædagogen juni 2016 (Helle Damgaard)

fantasy. Der er brug for med- og selvbestemmelse, hvis læsning skal gøres af lyst – de rette bøger både i niveau og indhold til den unge – og en tydelighed i forhold til, hvad de opnår, når de læser meget. Der kan arbejdes med taksonomi for flydende læsning, hvor eleverne selv kan følge med i deres progression, evt. som elev-elev-feedback i makkerlæsning i skolen²⁷. Læsevejleder og dansklærer samarbejder med PLC om inspirerende litteratur til de unge.

I udskolingens skal der arbejdes videre med at tilpasse læsemåde og læsehastighed efter læseformål. Nogle elever har brug for megen stilladsering, andre udvikler større selvstændighed med fokus på feedforward og feedback i læseprocessen. Der kan arbejdes med læseguider til eleverne.²⁸ En læseguide anviser en læsevej med punktvis trin og opgaver undervejs i læsningen. Efter arbejde med for forståelse kan en læseguide se ud som følger:

1. Læseformål:
 - a. Når du har læst teksten kan du forklare forskellen på...
 - b. Du kan komme med tre eksempler på
 - c. Du kan forklare hvorfor ...
2. Mens du læser:
 - a. Først skal du læse side x og side x. Afsnit x skal nærlæses, resten skimmes. Lav en ordforklaring til disse tre ord: xxx. Brug ordforklaringsarket.
 - b. Lav et venn-diagram og sæt x og x ind her.
 - c. Læs nu side x og x. Streg under hvad du får at vide om x
 - d. Osv.
3. Tjek nu din forståelse i forhold til læseformålet. Er der passager, du må genlæse, eller kan du besvare 1a-c?

Et andet element ved både læselyst og læsekompetence er, at digitalisering har ændret og ændrer børn og unges læsning – læsekulturen får nye forudsætninger, når den flyttes ind i digitale devices. Eksempelvis med nyere litteraturs brug af interaktive elementer, billeder, animation og musik. Det kræver overblik, og med stort udbud af "ikke-kvalitetstjekkede" tekster, er relevans- og pålidelighedsvurdering en central kompetence.²⁹

KNASTER

KNASTER³⁰ er syv strategier, elever kan anvende ved læsning af digitale tekster. Den beskrives her som eksemplarisk metode, så læreren kan modellere elevernes læseproces ved læsning af digital tekst:

²⁷ G Brandt, taksonomi for flyende læsning:

http://www.akademisk.dk/sites/default/files/kopiark_06_seks_trin_til_evaluering_af_den_flydende_oplaesnings_udvikling.pdf

²⁸ : <http://www.videnomlaesning.dk/media/1782/laeseguide-hvad-hvorfor-og-hvordan-jesper-bremholm.pdf>

²⁹ C Elbro: Nye medier – nye krav til læseren? Viden om literacy nr 21 2017

³⁰ Digital læsedidaktik, Akademisk forlag 2015

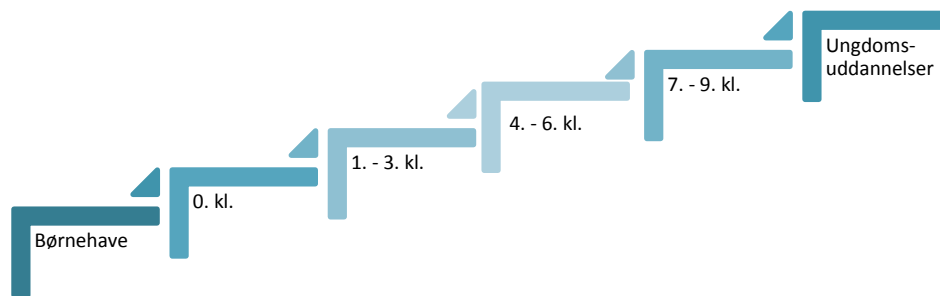
	Strategiens overskrift	Elevers læseradfærd, fokus i læseprocessen
K	Kommunikation, afsender og modtager	Hvad søger jeg viden om? Hvem er afsender? Hvad er afsenders intention? Bekræfter andre kilder udsagnet?
N	Navigation (struktur)	Hvordan er sitet/teksten bygget op? Er der en menu/indholdsfortegnelse? Hvad er min læserækkefølge? Fører links væk fra sitet eller rundt på sitet?
A	Anvendelse (indhold/teksttyper)	Hvilken genre er teksten og hvilke teksttyper møder jeg på sitet? Får jeg i tekstindholdet svar på den viden jeg søger?
S	Sammenspil mellem modaliteter	Er der nyttig viden i billeder, grafer, tabeller, lyd? Er der sammenhæng mellem modaliteterne?
T	Tekst (fagord, begreber)	Er der ordforklaringer til centrale begreber? Hvilke ord er centrale i forhold til mit læseformål? Kan jeg lave et mindmap med centrale ord og deres sammenhæng?
E	Elaborering	Kan jeg forklare det, jeg har læst på siden? Hvad vidste jeg i forvejen og hvordan passer det med min nye viden? Hvordan skal jeg bruge det, jeg har læst?
R	Refleksion	Hvad gjorde jeg i processen med at læse teksten, der virkede godt? Hvor gik jeg i stå? Hvorfor gik jeg i stå – er der et "læseværktøj" jeg mangler?

Eleverne bevæger sig på forskellige niveauer i processen mod at blive målrettede kritiske læsere. En solo-taksonomi kunne se sådan ud:

Læringsmål: Jeg kan forstå komplekse tekster (9. kl.)			
Jeg kan referere få elementer i teksten.	Jeg kan beskrive mange elementer i teksten: Fx afsender, genre, centrale pointer.	Jeg kan identificere hovedudsagnet på baggrund af sammenspil mellem tekstens elementer.	Jeg kan vurdere tekstens troværdighed og perspektivere tekstens udsagn.

Overgange

I skoleforløbet vil der være flere skift og overgange, hvor relevant information skal videregives, således nye lærere får kendskab til eleven og dennes forudsætninger. Både ved skift til ny lærer og ved skoleskift, skal ny viden og færdigheder bygge oven på allerede eksisterende kompetencer. Derfor overleveres elevobservationer, repræsentativt elevarbejde og tests jf. evalueringsplan ved alle overgange. Opmærksomhedspunkterne i fælles mål skal have særlig plads ved overgange – hvor er eleverne i udviklingen af disse beskrevne kompetencer? Elever, der har vist tegn på usikre forudsætninger og kompetencer i læsning, er beskrevet i den digitale læselog, og denne italesættes ved overlevering. Ligeledes kan der være særlige metoder som fx læsemakker, læringsmakker, gentaget læsning, forståelsesstrategier, læselog osv., der i overgange skal overleveres, så der kan bygges videre på gode strategier og metoder af nye lærere.

Børnehave ⇒ 0. kl.: I Norddjurs Handleplan for sprogvurdering og sprogstimulering³¹ er udarbejdet en række tegn på, at børn opnår tilstrækkelige forudsætninger for læsning. Viden om børnenes forudsætninger overleveres, data fra sprogvurdering samt pædagogers viden overleveres til skolen.

0. kl. ⇒ 1. kl.: Det er et opmærksomhedspunkt i 0. klasse inden for sprog / Sproglig bevidsthed, at *eleven kan genkende alle bogstavernes form, navn og lyd (undtagen q, w, x og z)*. I overleveringen inden for læsning er det derfor særligt vigtigt af hensyn til elevens videre faglige progression i 1. klasse at følge og overlevere viden om elevernes kompetence her.

3. kl. ⇒ 4. kl.: Efter 2. klasse er det et opmærksomhedspunkt, at eleven kan læse lydrette og almindelige ikke-lydrette ord på to stavelser. Ved overlevering til mellemtrinnet skal man derfor være særligt opmærksom på, hvor automatiseret elevens ordlæsekompetence er. I løbet af 4. kl. skal eleven opnå en læsehastighed på 120 ord i minuttet i velkendt tekst. Hvis eleven testes ordblind i 4. klasse iværksættes skolens handleplan for ordblinde, i de fleste tilfælde suppleres med it til læsning og skrivning.

6. kl. ⇒ 7. kl.: Efter 6. klasse er det et opmærksomhedspunkt at eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten. Ved overlevering til udskoling er der særligt fokus på relevante strategier for elever med læselog samt fokus på, hvilke strategier eleverne er vant til at anvende før, under og efter læsning, så deres vante forståelsesstrategier kobles til evt. nye strategier i udskoling.

9. kl. ⇒ Ungdomsuddannelser: Læsevejledere i udskoling er en del af netværket Læsebroen i Norddjurs, hvor de samarbejder med læsevejledere fra ungdomsuddannelserne om overlevering af elever, der har læsevanskeligheder – fx har gået til folkeskolens prøver på særlige vilkår i relation til læsning og skrivning. Information om elever overleveres ved møde i foråret, så it og anden støtte er klar ved studiestart på en ny institution.

³¹ bilag 2 her: <http://www.norddjurs.dk/media/745106/Handleplan-for-sprogvurdering-og-sprogstimulering.pdf>

Forældresamarbejde

Skolen samarbejder med hjemmet om elevens læseudvikling. Danske undersøgelser³² peger på stor effekt, når forældre vejledes og guides til læsning med deres børn.

Forældre fra læsestart i indskoling til ungdomslæsning i udskoling guides, så de ved, hvordan de kan understøtte deres barns læseudvikling.

Når forældre følger nedenstående anbefalinger, kan de styrke deres barns læsefærdigheder. Forældre skal:

- Læse 15-20 minutter hver dag med deres barn.
- Skabe en god læseatmosfære uden forstyrrelser.
- Tale om indholdet i bogen både før, under og efter læsningen.
- Hjælpe med svære ord.
- Ikke rette medmindre det går ud over forståelsen.
- Læse højt fra de bøger barnet endnu ikke selv kan afkode.

Find konkrete anvisninger til, hvad forældre skal gøre før, under og efter læsning i folderen udarbejdet i projektet READ³³.

Forældre skal have viden om, hvad det vil sige at have et growth mindset, dvs. tro på at barnets færdigheder altid kan udvikles. Det modelleres, hvordan de kan læse med deres barn.

Growth mindset for forældre er kendetegnet ved:

- De roser barnet for indsatsen, ikke for præstationen.
- De viser vejen: Når vi øver os, bliver vi bedre til noget.
- De ser ikke fejl som negative: Fejl er spændende og gode vejvisere, for dem kan vi lære af.
- De støtter, når noget føles hårdt eller svært. De er med til at være vedholdende, for det er ofte, fordi vi er i gang med at lære noget, vi "kæmper" lidt.

I indskolingen undervises på forældremøder med foldere og video³⁴, og der udleveres i indskoling og på mellemtrin bøger på det rette niveau til læsning hjemme.

Efterhånden på mellemtrinnet læser barnet stille for sig selv, evt. passager højt, men forældre kan fortsat være aktive ved at spørge til indhold før og efter læsning og holde fokus på, om barnet får læst, og om barnet læser for svære bøger (evt. med det resultat at læsemotivationen daler).

I udskolingen skifter fokus fra at forældre direkte deltager i læsningen til at vise interesse for bøgernes indhold, stille spørgsmål, gå på biblioteket med den unge – og forældre skal vide, hvorfor det er vigtigt med gode læsefærdigheder, og hvordan det styrker den unges læsefærdigheder at læse hjemme. Anbefal fx forældre at lade den unge læse højt for dem en stund en gang om ugen, så de kan følge med i, hvad der læses.

Gennem hele forløbet er det afgørende, at elever læser tekster selvstændigt, der er på mestringsniveau (dvs. 95 % ord læses umiddelbart). I de tekster, eleven møder i undervisningen, skal eleven kunne læse 90 % af ordene. Hvis eleven

³² READ, Århus universitet og VIA College. Simon C. Andersen og Helena Skyt Nielsen: Reading intervention with a growth mindset approach improves children's skills.

³³ <http://www.aarhus.dk/~media/Subsites/tidligeindsatser/Dokumenter/READ/Dansk/Laes-med-dit-barn---vejledning.pdf>

³⁴ Video til læsning med barn i 0. og 2. kl. kan hentes på www.aarhus.dk/read

Mere om READ: http://www.videnomlaesning.dk/media/1375/17_mette-vedsgaard-christensen_torkil-oesterbye.pdf

kan læse mindre end 90 % af ordene er teksten uegnet til afkodning for eleven og kan evt. digitaliseres og lyttes eller bruges til modelleret, gentaget læsning. Læsningen følges med læsekontrakter i hele skoleforløbet.

På alle forældremøder er læsning et punkt på dagsordenen:

- Hvilke bøger skal jeres børn læse? (forklare mestringsniveau og giv eksempler)
- Hvor meget skal de læse hjemme? (forklare brug af læsekontrakten)
- Hvordan læser du med dit barn? (forklaring eller video afhængig af alderstrin)
- Hvad gør man hvis læseudviklingen går langsomt – hvordan øver man, og hvordan bruges it til læsning og skrivning hjemme og i skolen?
- Hvad er læsehastighed, hvordan følges det, hvad er målene? (forklaring af at præcision altid går før hastighed, og at hastigheden afhænger af læseformål og sværhedsgrad på tekst)

Giv forældrene eksempler på emner og aktiviteter der støtter læseudviklingen hjemme:

- Hvad står der på skiltene? På havregryns pakken?
- Skriv indkøbssedler, ønskesedler, huskesedler, dagbog, kort, tekst til tegning osv.
- Vis at du selv læser i bøger, blade, aviser. Sig *"sccchh, far skal lige læse!"*
- Skriv – også når dit barn ser det.
- Læs bøger højt eller hør lydbøger sammen.
- Spil der giver sprog om verden.

It og læsning

It integreret i fagene i Fælles Mål. I læsning står eksempelvis allerede fra 1. klasse som mål, at eleverne "kan finde tekster ved at navigere på aldersvarende hjemmesider", og at eleverne "har viden om sideopbygning på hjemmesider".

It er i forbindelse med læsning tæt knyttet til digitalisering af tekst og har således betydning både når tekst afkodes og i den kritiske vurdering af tekst.

At lyttelæse er et område, der er på vej til at blive nærmere undersøgt, men forskningen er stadig ny fra papir til skærm hvad enten det foregår med øjne på skærm eller som lyttet tekst. Udviklingen og undersøgelserne følges, lige nu skal undervisere være opmærksomme på, at det kan være mere udfordrende at skabe overblik i digitale tekster, og afsender kan være mere skjult. Herunder er en række forhold ved digitale tekster til lærerens overvejelser i planlægningen af undervisning.

Digitale tekster kan på den ene side give mulighed for:

- Undervejs at tilbyde støtte til forståelsen fx i faglig læsning (med video, ordforklaring osv.)
- Let tilgængelighed for ordblinde, der umiddelbart kan læse teksten med et oplæsningsprogram
- At læsestrategier og refleksionsmodeller er anvist undervejs i læseprocessen
- Større motivation for læsning i kraft af de mange modaliteter, der kan tilbydes

På den anden side kan det udfordre at:

- Det er en sammensætning af mange tekstelementer og udtryksformer som skrift, lyd, billede, animationer, links – hvordan skaffes overblik og findes læsevej?
- Afsender er mindre tydelig, hvordan vurderes kilden?
- Der ikke er "krop" på teksten, altså det fysiske i at lade fingeren pege, blade frem og tilbage, sansningen er anderledes digitalt (Anne Mangen³⁵), det kan være udfordrende for nogle, at man mister de taktile ledetråde.

Guidningen af eleverne kan støttes ved at anvende læseguides³⁶, der understøtter en aktiv, reflekteret læseproces (som omtalt i afsnittet om udskolingen). Metoden "knaster" (omtalt i samme afsnit) guider også eleverne, og denne metode kan være et af svarene på, hvordan man kan arbejde med målene fra Fælles mål i det følgende.

³⁵ Digital læsedidaktik, Akedemisk Forlag 2015, side 68

³⁶ <http://www.videnomlaesning.dk/media/1782/laeseguide-hvad-hvorfor-og-hvordan-jesper-bremholm.pdf>

It har i fælles mål læsning især plads under ”finde tekst”:

	Finde tekst	
Efter 2. klassestrin	Eleven kan finde tekster ved at navigere på alderstilpassede hjemmesider	Eleven har viden om sideopbygning på hjemmesider
Efter 4. klassestrin	Eleven kan navigere ud fra søgespørgsmål på alderssvarende hjemmesider og på biblioteket	Eleven har viden om hjemmesiders struktur
	Eleven kan vurdere hjemmesiders relevans i forhold til søgespørgsmål	Eleven har viden om enkle kildekritiske metoder på internettet
Efter 6. klassestrin	Eleven kan vurdere relevans af søgeresultater på søgeresultatsider	Eleven har viden om søgerelaterede læsestrategier
	Eleven kan gennemføre billed- og fuldtekstsøgning	Eleven har viden om teknikker til billed- og fuldtekstsøgning
Efter 9. klassestrin	Eleven kan kildekritisk vurdere bruger- og ekspertproduceret indhold	Eleven har viden om afsenderforhold og genrer på internettet
	Eleven kan planlægge og gennemføre faser i informationssøgning	Eleven har viden om faser i informationssøgning
	Eleven kan gennemføre målrettet og kritisk informationssøgning	Eleven har viden om kildekritisk søgning

It og læsning, her særligt med tanke på oplæsningsprogrammer og ordforslagsprogrammer, kan anvendes både som undervisningsmiddel og hjælpemiddel. Både børn og voksne lytter til oplæst tekst: Lydbøger, hjemmesider osv. Nogle styresystemer og programmer har indbygget teknik, der laver tale til tekst. At lytte sig til læsning og at tale sig til skrift er blevet en del af skriftsproget. Det vil sige, at andre elever end kun ordblinde, der har behov for it som kompensation, anvender it til læsning og skrivning, fx hjælp til korrekt stavning, oplæsning i sprogfag og ordforslag på mobiltelefonen, helt uden at tænke over det.

It-programmer til læsning og skrivning kan anvendes i undervisningen med fokus på udvikling af elevernes læse- og skrivekompetence. Elever kan lytte sværere tekster, end de selv kan afkode, de kan få oplæst enkelt-ord, og i skriveprocessen kan de få auditiv feedback.

Læsevanskeligheder

Elever, for hvem læseudviklingen sker langsommere eller anderledes end for flertallet, skal *også* blive så dygtige som de kan og arbejde ud fra læringsmål og succeskriterier. De kan som andre elever svare på:

- Hvad er jeg ved at lære?
- Hvor langt er jeg kommet og hvordan ved jeg det?
- Hvad er mit næste skridt?

Langt de fleste elever kan lære at læse, men for nogen tager det længere tid og kræver flere gentagelser. De har brug for meget udpegende og systematisk undervisning med plads til langsom progression.

Det er elever, der befinder sig i komplicerede læringsituationer. Ud fra et statisk syn tales om elever *med* læsevanskeligheder, men i følgende tekst holdes for øje, at der arbejdes ud fra et dynamisk tænkesæt og dermed elever, der er *i* læsevanskeligheder. Med den rette indsats kan alle lære mere, selv om det går langsommere. Fokus i undervisningen skal rettes mod læringspotentialet, hvad kan eleven – og hvad skal eleven lære nu? Samtidig skal det understreges, at elever kan være *i* vanskeligheder og samtidig have særlige behov som fx ved konstateret ordblindhed. Konstaterede læsevanskeligheder kan inddeles i vanskeligheder med afkodning, vanskeligheder med forståelse eller en kombination af disse.

Ordblindhed

Ordblindhed har følgende kendetegn:

- *Defineres som markante vanskeligheder med at bruges skriftens lydprincip*³⁷
- Eleven viser ofte tegn på usikre sproglige forudsætninger.
- Læseudviklingen går trægt trods undervisning og megen træning.
- Syntesen i afkodning er langsom og besværlig, det opdages særligt ved langsom og usikker læsning af non-ord samt ved læsefejl i modstrid med skriftens lydprincip.
- Stavevanskeligheder (fejl i modstrid med lydprincippet)
- Eleven udvikler ofte upræcis læsning og gættestrategier.
- Afkodning trækker så meget energi og fokus, at det kan gå ud over læseforståelsen (hvorimod lytteforståelsen er god).
- Vanskelighederne er uventede i forhold til elevens øvrige kognitive funktionsniveau.

Genetisk kan man være disponeret for ordblindhed, fx kan man være disponeret for en langsom processering af lyd, men man kan ikke som sådan "arve" ordblindhed. Forklaringerne på en træg læseudvikling skal findes i samspillet mellem individ og miljø³⁸. Så... alle kan lære at læse, men for nogle er det som hele tiden at cykle i kraftig modvind, så målet må være attraktivt, og det kræver støtte undervejs.

Risiko for ordblindhed skal opdages tidligt, så det er muligt at sætte tidligt ind for derved at mindske konsekvenser af usikre forudsætninger.

Følgende seks nøgleområder kan styrke den generelle læringsproces for eleven i læsevanskeligheder³⁹:

1. Styrk elevens selvopfattelse
2. Sikr struktur og forudsigelighed i arbejdet
3. Tydeliggørelse (modellering) som støttestrategi
4. Sikr omhyggelige arbejdsmåder
5. Understøt elevens tålmodighed og udholdenhed (bl.a. ved at de kan følge skridtene i deres læring)
6. Giv emotionel støtte til eleven.

³⁷ Elbro 2007: Læsevanskeligheder

³⁸ Dysleksi, Høien og Lundberg, 2015

³⁹ Frost: Intensiv undervisning på mellemtrinnet 2016

Elevens attributionsstil og læringsmiljøet er til alle tider afgørende i arbejdet med at udvikle så funktionel læsekompetence som muligt.

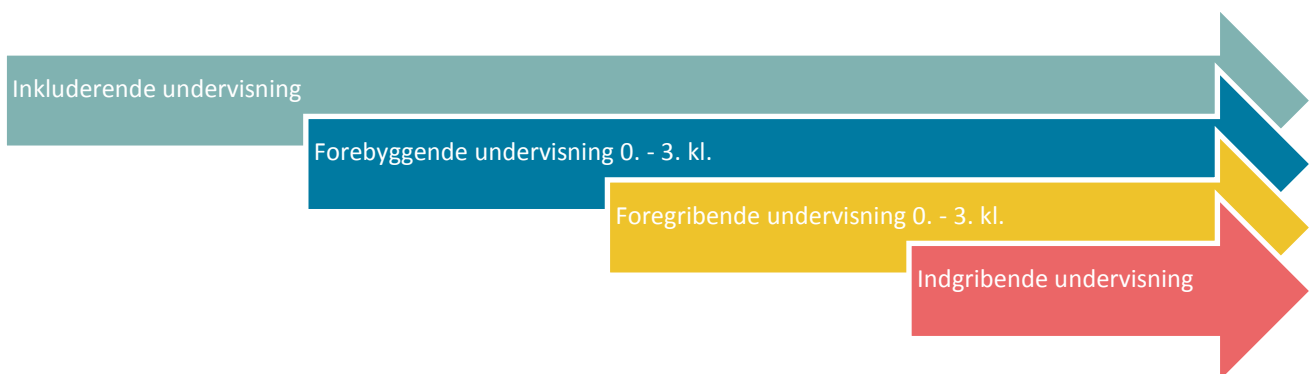
Det centrale arbejde med lydmetoden

Udover det grundlæggende arbejde med lydmetoden i indskolingen er tre indsatsområder fremtrædende⁴⁰:

1. Styrkelse af sprogforståelse (ordarbejde jf. principperne i faglig læsning)
2. Styrkelse af meningssøgende læsestrategier (jf. faserne i faglig læsning: før, under, efter)
3. Sikring af automatisering af læsningen (giv tid til *megen øvelse* når en færdighed er lært)

Den tidlige indsats er central, og hver enkelt skole har en handleplan for ordblinde, herunder både forebyggende, foregribende og indgribende indsatser. Handleplanerne skal bygge på anbefalingerne i *Ordblindhed i grundskolen*⁴¹

Indsatser for elever i risiko for læsevanskeligheder kan anskues og tilrettelægges ud fra denne forståelsesmodel:

Inkluderende: Eleven er uanset trin i læseudviklingen deltager i det faglige fællesskab evt. med it, mere stilladsering, modellering og udpegende undervisning, skriveskabeloner, tilpassede læsetekster m.m.

Forebyggende undervisning: Læseundervisning i indskolingen har fokus på, at alle børn sprogstimuleres, undervises i lydprincippet, selv er aktive i at lege med lyd i læse- og skrivesituationer, har en overvægt af lydnære læsetekster, får megen tid til øvelse og generelt har fokus på læringsmål og feedback.

Foregribende undervisning: Måltrettet indsats for elever i risiko for at udvikle læsevanskeligheder. Udpegende og systematisk undervisning på mindre hold med flere gentagelser. Samarbejde med læsevejleder, evt. Læsecentret. Skolens lokale handleplan træder i kraft, når risiko er opdaget.

Indgribende: Når det trods systematiske indsatser stadig er svært at udvikle funktionelle læsefærdigheder. Der udarbejdes handleplan for eleven, plan for indsatser gennemføres af teamet i samarbejde med læsevejleder og evt. PPR. Elevens skriftsproglige udvikling beskrives i læselog. Skolens lokale handleplan for ordblinde følges ved diagnosticeret ordblindhed fra 4. kl.

Herunder er fremhævet centrale elementer i indsatsen:

⁴⁰ Frost: Intensiv læseundervisning på mellemtrinnet

⁴¹ Et inspirationsmateriale, UVM 2016

Forebyggende indsats 0. kl.	Foregribende indsats 1. – 2. kl.	Indgribende
<p>Ved lav score jf. evalueringsplan og ud fra observationer i klassen undervises på mindre hold direkte, udpegende og systematisk i bogstavernes navn, form og lyd. Syntese inddrages tidligt, så man i arbejdet med fx s, o og l kan lege på mange måder med at danne ord: so, sol, os, lo, los.</p> <p>Der arbejdes med mange sanser: Visuelt, auditivt, taktilt etc.</p> <p>Fokus på tilpas langsom progression med mange gentagelser.</p> <p>Eleverne må ikke kun være lyttende, men skal være deltagende (sige, skrive, gøre).</p> <p>Brug fx <i>udvidet dialogisk læsning</i> til grupper på 5 børn 4 x ½ time om ugen i 12 uger (www.ordifokus.dk) eller <i>På vej til den første læsning, fonologisk opmærksomhed</i> (17 uger).</p>	<p>Lydmetoden skal være et fast element i den første læseundervisning for alle. For elever med lave resultater jf. evalueringsplan er der brug for mange gentagelser og mere tid til at øve sig.</p> <p>På mindre hold arbejdes der direkte, udpegende og systematisk ud fra elevens forudsætninger.</p> <p>I tekstvalg skal der være overvægt af ord med standardudtaler.</p> <p>Der arbejdes med skrivning sideløbende med læsning.</p> <p>Arbejdet med læseforståelse, herunder opbygning af ordforråd, indgår i undervisningen.</p> <p>Daglig læsning på niveau ud fra læringsmål med feedback.</p> <p>Indsatser evalueres og eleven følger egen progression.</p>	<p>Når der er konstateret mere vedvarende vanskeligheder som ordblindhed (3. – 4. kl.) tilrettelægges supplerende og/eller understøttende undervisning samt perioder med holddannelse i dansk op gennem skoleforløbet med mere tid til udviklingen af en så funktionel læsekompetence som muligt.</p> <p>Inddrag flere strategier til ordlæsning: Fx Lydsyntese (evt. støttet multisensorisk med tapping), analogi, morfologi, VAKS-strategier.</p> <p>Læserfaring opbygges og suppleres med lyd-bøger/digitale tekster med mulighed for oplæsning med fokus på indholdslæsning og ikke afkodning.</p> <p>Skriveudviklingen understøttes med ordforslag og tale til tekst.</p>

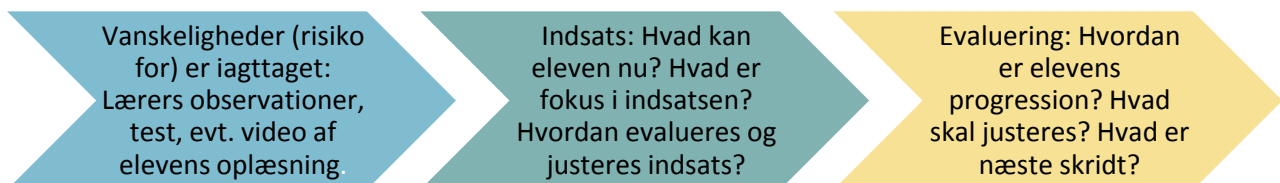
Indsatser kan organiseres som differentieret undervisning, holddeling, supplerende og understøttende undervisning. Herunder er væsentlige betragtninger vedr. organisering (holddannelse) i forbindelse med indsatser for børn, der er i risiko for læsevanskeligheder:

Holddannelse	Når der laves mindre hold er holddelingen fleksibel. Det vil variere, hvor længe et barn er om at lære. 1-1 er mest effektivt, herefter kommer hold på 3-5.
Hypighed	Indsatsen skal være intensiv. (40)50-100 lektioner flere gange om ugen, helst dagligt.
Indhold	Elevers forudsætninger er undersøgt grundigt. Læringsmål er individuelle og følges tæt med evaluering. Virker indsatsen? Mål og effekt indskrives i læselog. Grundprincipperne ud over læringsmål og feedback er: Systematik, klar progression, modellerende, dialogbaseret guidning, tid til øvelse. – Ofte er der brug for fokus på elevens generelle læringsstrategier (er der fx udviklet strategier for at undgå konfrontation med det, der er svært?)
Samarbejde	Der samarbejdes med forældre. Holdlærer samarbejder med dansklærer og evt. læsevejleder. Hele lærerteamet involveres og informeres: Der sikres sammenhæng mellem indsats på hold og øvrige fag.
Underviser	Skal have viden om læsning, skriftsprog og risikofaktorer og kunne tilrettelægge forløb med fokus på tydelig progression i skriftsproget.

Eksempel på holddannelse er stationsundervisning, parallel undervisning og alternativ undervisning, der kan praktiseres, når der er to lærere er sammen om en større gruppe elever.

Stationsundervisning: Der oprettes 3 stationer med forskellige aktiviteter, de to lærere har ansvaret for en station hver, mens en station er uden underviser. Eleverne har her individuelle opgaver. Eleverne cirkulerer mellem stationerne. **Parallel undervisning:** Lærerne har forberedt sig sammen og arbejder med det samme materiale, men i selve undervisningen deler de klassen imellem sig. Parallel undervisning giver mulighed for mere deltagelse og diskussion blandt eleverne. **Alternativ undervisning:** Klassen deles i to grupper, en lille og en stor. Efter den fælles gennemgang får den lille gruppe yderligere instruktion i fht. det klassen arbejder med – det kan være forberedende, repeterende, supplerende.

Alle indsatser følges tæt med observationer før, under og efter indsats, og eleven er hele tiden inddraget i: **Hvad er jeg ved at lære, hvordan går det for mig og hvad er mit næste skridt:**

Forløbet for en elev, der viser tegn på vanskeligheder med afkodning, risiko for ordblindhed ser overordnet sådan ud i Norddjurs Kommune:

0. kl.	1. kl.	2. kl..	3. kl.	4. kl.	5. kl.	6. kl.	7. kl.	8. kl.	9. kl.
Lave resultater i sprog-vurdering: Intensiv indsats i lille gruppe iværksættes. Læselog oprettes. Progression følges. Lave resultater i forårets prøver: Viden overleveres til 1. klasses lærere.	Eleven undervises i perioder på mindre hold ud fra forudsætninger og progression følges nøjes.	Eleven undervises i perioder på mindre hold ud fra forudsætninger og progression følges nøjes. Ved DVO screening udredes yderligere ved færre end 15 rigtige i vrøvleords diktat. Det vurderes, om der er behov for samarbejde med Læsecentret. It til skrivning og læsning kan supplere i undervisningen.	Progression følges med relevante prøver jf. evalueringsplan. Fokus på undervisning ud fra forudsætninger og små konkrete læringsmål tilrettelagt som supplerende og/eller understøttende undervisning samt perioder med holddannelse i dansk. Tilbyd fx VAKS eller Fonologik-kursus. Suppler med læsning og skrivning med it. Eleven undervises i relevante it-værktøjer.	Ved tegn på vedvarende fonologiske vanskeligheder trods udpegende og systematik undervisning, mange gentagelser og megen træning kan UVM ordblindedet tages hvis eleven til hører målgruppen.	Elevens progression jf. evalueringsplan følges. Der tilbydes kortere, intensive kurser i afkodning og it ud fra elevens forudsætninger og læringsbehov. Der kan evt. samarbejdes med Læsecentret.				

Skolerne har i arbejdet med læsevanskeligheder mulighed for at samarbejde med det kommunale Læsecenter.

Vanskeligheder med tekstforståelse

Det særlige ved denne gruppe er, at deres usikre tekstforståelse ikke skyldes problemer med afkodning (eller andre kendte sproglige eller kognitive vanskeligheder, der kan give udslag i usikker tekstforståelse). Derfor skal ovenstående altid undersøges, før der kan tales om særlige vanskeligheder vedrørende tekstforståelse.

Tegn på usikker tekstforståelse er fx i nationale test et godt resultat i afkodning, men svage resultater i sprogforståelse og tekstforståelse. Det kan også være gode resultater i ordlæseprøver, men svage resultater i tekstlæseprøver.

Centrale årsager til vanskeligheder med forståelse ser ud til at være lavt ordforråd og problemer med at drage inferenser.⁴² Derudover spiller viden om teksters struktur, grammatiske færdigheder, arbejdshukommelse og monitorering af egen forståelse ind.

Dansk som andetsprog kan være en faktor, hvis eleven har usikkert sprogkendskab og en anderledes kulturelt betinget viden i forhold til de tekster, der læses i danske skoler.

I tråd med ovennævnte strategier for elever, der oplever udfordringer med skriftsproget, er tilgangen til denne gruppe den samme, dvs. øget grad af stilladsering, flere gentagelser, mere direkte undervisning, men for denne gruppe ikke i afkodning, men særligt i komponenter, der vedrører evnen til at drage inferenser i tekster, fx direkte undervisning i:

- At aktivere baggrundsviden, når man læser.
- At forbinde oplysninger i teksten.
- Centrale ord der har betydning for inferenser, der skal drages i teksten.
- Hvordan man kan udlede ords betydning ud fra konteksten.
- Metoden reciprok undervisning: Modeller ofte hvordan man:
 - Forudsiger næste afsnits indhold.
 - Stopper op ved og undersøger svære ord eller tekstpassager
 - Opsummerer indhold. Sammenfatter det vigtigste med egne ord.
 - Stiller spørgsmål til indholdet.

Der skal altså undervises udpegende, systematisk og modellerende vedrørende i, hvordan man bliver en aktiv læser med god forståelse. Læseformål konkretiseres og forståelsesstrategier anvises før læsning og støttes undervejs. Før-læsestrategier er centrale for denne gruppe, dvs. aktivering af forforståelse, arbejde med centrale ord, foregribelse af tekstens indhold og opbygning. Tydelige og enkle læseguides kan støtte denne gruppe elever (se afsnit om udskoling).

⁴² Hanne Trebbien Daugaard: "Hvordan hænger det sammen" Ph.d., Københavns universitet 2015

Inklusion med it til læsning og skrivning

De børn og unge som på trods af indsatser gennem skoleforløbet alligevel ikke opnår funktionel læsekompetence og dermed selvstændig læsning af alderssvarende tekster skal i løbet af skoleforløbet have mulighed for ved hjælp af IT at opnå samme mestring som deres kammerater.

Inklusion af elever med ordblindevanskeligheder eller forståelsesvanskeligheder er et fælles projekt, hvor ansvaret for succesfuldt læringsforløb deles af mange. Se beskrivelse af roller og ansvar i undervisningsministeriets inspirationsmateriale⁴³

For ordblinde elever, der anvender it til oplæsning, står det helt centralt, at ikke alene skal de undervises i brugen af programmerne, men hele lærerteamet skal kende til programmerne og vide, hvilke didaktiske fordringer, der er koblet til elever, der bruger it til læsning og skrivning.

Herunder ses hvem der kan anvende hvilke programmer:

	Ordlæsningsprogrammer	Ordforslagsprogrammer	Tale til tekst
Målgruppe	Elever der ikke selvstændigt kan afkode klassetrinnets tekster. For nogle kan oplæsning indføres som supplement, for andre som den primære læsemåde.	Elever der oplever vanskeligheder med korrekt stavning.	Elever der har så store vanskeligheder med stavning, at staveproblemer hæmmer det skriftlige udtryk.
Kommune-licenser	CD-ord og IntoWords	CD-ord og IntoWords	
Instruktion	Eleven og lærerteamet undervises i: <ul style="list-style-type: none"> – Valg af stemme og hastighed. – Løbende justering af hastighed. – Profiler til sprogfag – Evt. profiler, der er egnede til at læse langt, læse kort og oplæsning i forbindelse med stavning. – Vis alle elever i klassen hvordan de kan bruge CD-ord/IntoWords især i sprogfag. 	Eleven og lærerteamet undervises i: <ul style="list-style-type: none"> – Alternative forslag/stavehjælp – Valg af ordbog – Brug af jokertegn – Elevens grammatiske viden om fx ords endelser samt viden om ordlæsestrategier (fx brug af tapping, stavelsesdeling) kobles til bruges af programmet – Det kontekstbaserede princip – hvordan udnytter man, at programmet tænker i sætninger? – Undervis alle klassens elever i brugen af ordforslag. 	<ul style="list-style-type: none"> – Indtaling – Tilføjning af nye ord – Lytte det skrevne igennem og rette – Vis gerne alle elever ved introduktion, hvordan de alle kan bruge tale til tekst som supplement.

⁴³ <http://www.emu.dk/modul/ordblindhed-i-grundskolen-l%C3%A6sevejledere-l%C3%A6rere-og-p%C3%A6dagogisk-personale>

Funktionalitet	Der lægges stor vægt på brug af flørlæsestrategier, læseguides og (grafiske) forståelsesmodeller, da talesynteser kan virke udfordrende forståelsesmæssigt.	Læg vægt på den kontekstbaserede funktion og udnyt brug af jokertegn.	Eleven har ofte brug for at kunne indtale et sted med lavt støjniveau.
Samarbejde	Hele lærerteamet og forældre kender til elevens behov og brug af it. De kender til det elementære i programmerne, og lærerne kan tilpasse opgaver, så de kan løses med fx anvendelse af skriveskabelon, grafiske læseforståelsesmodeller m.m. Der er forståelse for, at eleven ofte bruger længere tid til arbejdet og derfor skal opgavemængde evt. tilpasses.		
Selvforståelse	Det sikres, at der er talt med eleven om elevens syn på it – og at eleven ved, hvorfor it er sat i spil, og hvordan det nu og på sigt kan kvalificere elevens faglighed.		
Teknik	Der skal sikres let og hurtig adgang til teknisk assistance, når soft- eller hardware driller. Læsning gøres til en "ydre" frem for en "indre" proces, og eleven bliver helt afhængig af it.		

Skolens plan for anvendelse af it til ordblinde fremgår af deres lokale handleplan for ordblinde. Her er en plan for hvem, der får it, hvordan elever instrueres, og hvordan lærerne har viden om anvendelse af it til læsning og skrivning:

- Eleverne skal have rådighed over de nødvendige undervisningsmidler, det gælder også for tekniske hjælpemidler, så de kan bruge dem både i og uden for skoletiden.
- Skolen skal sikre, at den enkelte elev og lærerteamet instrueres i hjælpemidlet.
- Lærerteamet skal have viden om, hvordan elever der læser og skriver med it, skal mødes didaktisk, så it-hjælpemidler kan anvendes i undervisningen.

Læsekonsulentens følger indsatsen for elever med store læsevanskeligheder for at skabe overblik over omfanget af elever, og om hvorvidt indsatsen fremmer de overordnede mål.

Evalueringsplan

Opbygning

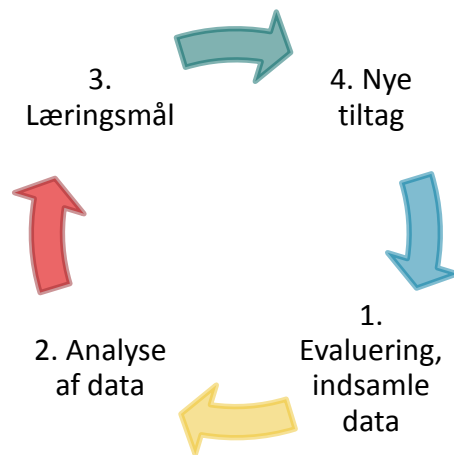
I det følgende beskrives evalueringsplanen for læsning i Norddjurs Kommune. Nogle områder er vejledende, andre er obligatoriske, hvilket vil fremgå af teksten. Sammen med selve evalueringsplanen beskrives datakilder og klassekonferencer.

Formål

Evalueringsplanen har et formativt sigte. Den har til formål at støtte læreren i sine bestræbelser på at afklare næste skridt i elevernes læring og tilrettelægge nye læringsplaner, som kan fremme dette.

At følge elevernes faglige udvikling angår både læreren og eleven:

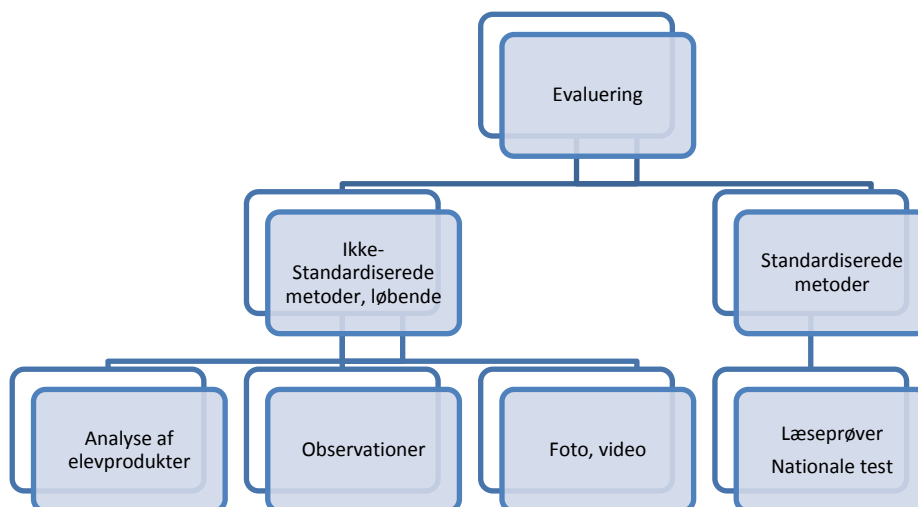
1. Det er feedback til læreren og indgår i lærerens didaktiske refleksioner: Hvad har eleverne lært, og hvad er næste skridt? Hvad skal jeg så lægge tilrette?
2. Det er feedback til eleven: Hvordan går det for mig med at lære dette? Hvad er mit næste skridt?

Datakilder

Forskellige data benyttes til at give et sikkert nok handlegrundlag i forhold til at lægge nye læringsplaner. Evalueringsplanen gør primært brug af standardiserede tests, og denne suppleres af lærernes observationer af forskellige art i den daglige undervisning, fx:

- Spørgende og lyttende metoder der giver indblik i elevens viden og færdigheder.
- Observation der giver indblik i elevens læsestrategier.
- Analyse af elevprodukter

Den obligatoriske evalueringsplan for læsning i Norddjurs Kommune findes på de sidste sider.

Klassekonferencer

Indledning om brug af data som kilde til refleksion

At følge elevernes læring og skridt i deres udvikling af viden og færdigheder er et anliggende for alle lærere og foregår kontinuerligt. Både som lærerens egen refleksion over elevernes udvikling, og som fast punkt på dagsordenen, når lærerteam mødes.

Læreren kan fx anvende nedenstående redskaber til at følge læseudviklingen:

- LUS (note)
- Registrering af strategier, rigtighed og hastighed i forbindelse med elevens oplæsning
- Optage elevens oplæsning på video
- Læseudviklingskema⁴⁴
- Logbog, både elevens og lærerens
- Observationer.

Centrale refleksionsspørgsmål til den enkelte lærer eller på teammødet kunne være:

- Hvor langt er eleverne kommet i deres udvikling af viden og færdigheder, når jeg ser på data?
- Hvordan kan jeg give feedback til eleverne?
- Hvorfor har jeg valgt dette stof og denne metode, organisering? Hvilke data overbeviser mig om, at jeg gør det, der er brug for? Hvilke overbeviser mig om, at jeg skal justere?
- Hvordan kan jeg justere i planlægningen af aktiviteter?
- Hvad skal eleven gøre mere eller mindre af?
- Hvilke læringsstrategier vil især være hjælpsomme?
- Hvordan gør jeg det synligt for eleverne, hvad de er ved at lære, hvad de allerede er lykkedes med, og hvad næste skridt er?

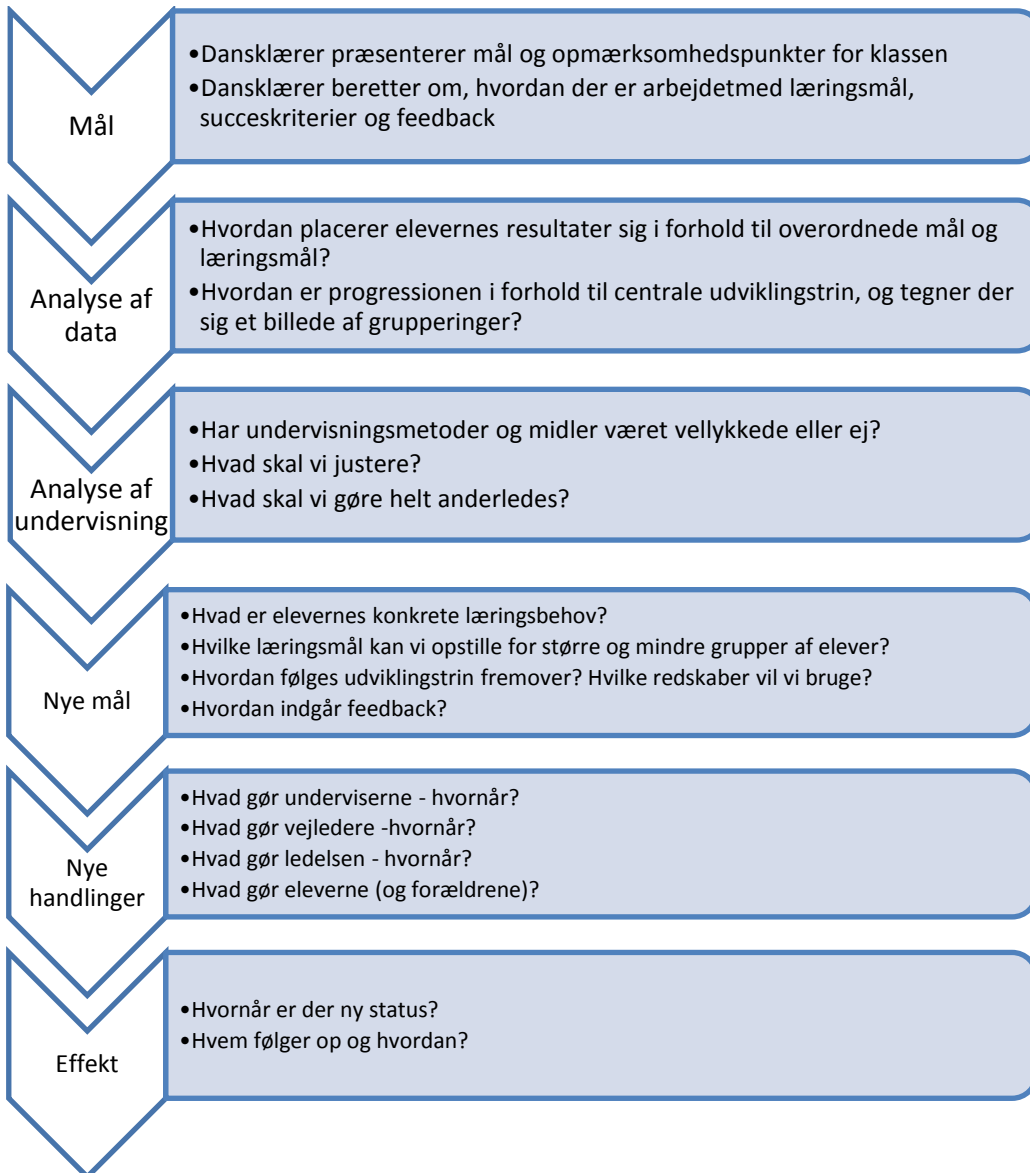
Formål

Klassekonferencerne skal ses som et ekstra element, hvor læreren fast gives mulighed for struktureret refleksion samt vejledning fra skolens vejledere. Det er et læringsrum, hvor man sammen ser på data, deler hypoteser, går på jagt efter fælles forståelse og laver en plan for elevernes læring.

⁴⁴ Det gode læseforløb, Lundberg, Akademisk forlag 2005

Indhold

Klassekonferencens væsentligste elementer ser ud som følger:

Roller

I klassekonferencen vedr. læsning på årgangen deltager dansklærere, vejleder(e) og ledelse. Læsekonsulenten deltager i en læseklassekonference på alle skoler en gang årligt efter aftale mellem skoleleder og læsekonsulent på baggrund af skolens fokus og overblik over data. Denne aftale laves om foråret for det følgende skoleår på skoleleders initiativ. Tale- hørerekonsulent kan deltage i 0. klasse vedrørende tilrettelæggelse af differentierede indsatser. Skoleleder aftaler med konsulenten.

Klassekonferencen er dansklærers rum for at dele de tanker, lærerens går og gør sig om elevernes læring. Forud for klassekonferencen har dansklærer delt testresultater med skoleledelse og vejledere, så disse har mulighed for at forberede sig. Til konferencen medbringer dansklærer evt. øvrige observationer, der understøtter og kvalificerer data fra evalueringsplanen.

Læsevejleder kvalificerer analysen af data og giver vejledning om organisering, metoder og materialer.

Ledelsen har ansvar for en fast dagsorden, inviterer relevante personer, laver beslutningsreferat, sikrer tydelige målsætninger og aftaler om evaluering af indsatser.

Hypighed

Klassekonferencer vedr. læsning afholdes i *indskolingen to gange årligt*, idet der er fokus på at sikre, at alle elever som minimum når opmærksomhedspunktet i 2. klasse og dermed grundlaget for en sikker afkodning, der konsolideres og automatiseres i de følgende år. Med en sikker og hurtig afkodning frigives overskud til det helt centrale læseforståelsesarbejde. Derfor følges grundlaget for denne afkodning særligt tæt fra 0. – 2. klasse. Desuden er der i 0.- 2. klasse fokus på tegn på risiko for læsevanskeligheder og dermed planlægning af de rette indsatser, der mindsker risiko for udvikling af læsevanskeligheder.

På øvrige årgange er det obligatorisk at afholde *en klassekonference*. Afholdes klassekonferencen i efteråret, er fordelene, at man kan planlægge læringsaktiviteter fremadrettet for skoleåret. Afholdes konferencen i foråret, kan man gøre status på klassens arbejde i skoleåret og se frem evt. mod overlevering til nye lærere, ny skole, eller blot et nyt skoleår. Vælges to konferencer på flere årgange, kan planlægning af indsatser og progression nøje følges i dette udvidede refleksionsrum, som klassekonferencen må ses som.

I 9. kl afholdes om foråret overleveringsmøde med ungdomsuddannelser med fokus på de elever, hvis læsning er opmærksomhedskrævende.

Norddjurs Evalueringsplan for læsning

Obligatoriske prøver er markeret med **rødt**, anbefalinger er markeret med **grøn**, evt. flere gentagelser af prøverne end angivet besluttet på skolen, husk 3 mdr. imellem. Planen kan lokalt suppleres af andre prøver. På alle trin (undtagen Ordlæseprøve 1 og 2) tages den prøve, der passer til elevens kompetenceudvikling.

Klasser	Gruppeprøver Test (tidspunkt)	Opmærksomhedspunkter	Individuelle prøver* Opret læselog	Klasse- konferencer
0.	<p>Efterår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Sprogvurdering – Eleverne følges med IL-basis gruppeprøve opgave 1-7 <p>Forår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – I januar-februar undersøges opmærksomhedspunktet med opgave 8-10 – Opgave 11-14 tages marts-juni 	<p>NB overgang fra børnehave og til 1. kl.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Eleven kan genkende alle bogstavernes form, navn og lyd (undtagen q, w, x og z) 	<p>For elever der viser tegn på usikre forudsætninger i gruppeprøver tilrettelægges indsats i foråret og i april-juni tages: ”Dynamisk risikotest”. Alle går videre til bogstavedelen.</p>	<p>To klassekonferencer</p>
1.	<p>Efterår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ordlæseprøve 1 – Staveprøve 1 <p>Forår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ordlæseprøve 1** – Dinodiktat (midt i 1. kl.) 	<p>Find risikoelever tidligt. Indsats allerede fra 0. kl.</p>	<p>For elever der ligger lavt i gruppeprøver: ”Dynamisk risikotest” (evt. ”Læseevaluering individuelle prøver”)</p>	<p>To klassekonferencer</p>
2.	<p>Efterår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nationale test 2. kl. – Ordlæseprøve 2 – Staveprøve 1 <p>Forår:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nationale test 2. kl. – Ordlæseprøve 2** – DVO screening nonord – Staveprøve 1 (eller ST2) 	<ul style="list-style-type: none"> – Eleven kan læse lydrette og almindelige ikke-lydrette ord på to stavelser – Eleven kan stave til lydrette og almindelige ikke-lydrette ord 	<p>Følg opmærksomhedspunkter med staveprøve 1 og Ordlæseprøve 2 til det er på plads. Elbros lister (rigtige/minut) 30 ord ved færre rigtige end 15 i nonordsstavning suppleret af IL sprog og bogstav eller IL tekst og ord eller individuelle prøver i Læseevaluering.</p>	<p>To klassekonferencer</p>

3.	<ul style="list-style-type: none"> – <u>Sætningslæseprøve 2</u> (forår overlevering til mellemtrin) – Staveprøve 2 (eller ST3) 	NB overgang til mellemtrin	Fortsæt med ordlæseprøve 2. IL-tekst og ord, IL-mellem, Testbatteriet, Staveprøve 1-3, Elbros ordlister 40 ord	En klassekonference
4.	<ul style="list-style-type: none"> – Nationale test 4. kl. forår og efterår – Læsehastighed følges – Staveprøve 2 (eller ST4) – Sætningslæseprøve 2 eller tekstlæseprøve 5 	<ul style="list-style-type: none"> – Eleven kan læse tekster med et velkendt fagligt indhold med ca. 120 ord/minuttet 	<p>UVM ordblindetest forår hvis der er tegn på ordblindhed i øvrige prøver. Følg vejledningen til testen.</p> <p>IL-mellem.</p>	En klassekonference
5.	<ul style="list-style-type: none"> – <u>Tekstlæseprøve 6 eller 7</u> – Læsehastighed følges – Staveprøve 3 (eller ST5) 		DO	En klassekonference
6.	<ul style="list-style-type: none"> – Nationale test 6. kl. efterår og forår – Tekstforståelse Udsagn A forår – Læsehastighed følges – ST 5-6 efterår – Staveprøve 3, forår 	<p>NB overgang til udskoling</p> <ul style="list-style-type: none"> – Eleven kan opdage egne forståelsesproblemer og anvende relevante strategier til at afhjælpe dem og få overblik over teksten – Læsehastighed 140-200 ord/minuttet 	DO samt IL-ungdom, Sætningslæsnings-hastighed (Hogrefe), Ordgenkendelse (Hogrefe)	En klassekonference
7.	<ul style="list-style-type: none"> – <u>Tekstforståelse udsagn B</u> – Læsehastighed følges – Find det der lyder som et ord – Tekstforståelse Hogrefe – ST 7 el. Staveprøve 4 		DO	En klassekonference

8.	<ul style="list-style-type: none"> – Nationale test 8. kl. forår og efterår – Læsehastighed følges – Tekstforståelse Udsagn A eller B – Fonologisk og semantisk ordforrådsprøve – ST8 el. Staveprøve 4 		DO	En klassekonference
9.	<ul style="list-style-type: none"> – Læsehastighed følges – ST9 	NB overgang til ungdomsuddannelse <ul style="list-style-type: none"> – Læsehastighed 250 ord/minuttet 	DO	En klassekonference i efteråret plus Læsebroen i foråret

* Elever i risiko for læsevanskeligheder eller med konstaterede læsevanskeligheder følges med **individuelle prøver, hvilket er obligatorisk**. Hvilke prøver der er relevante i det enkelte tilfælde er læsevejleders **faglige vurdering** evt. i samråd med læsekonsulent.

** Indberettes til læsekonsulent i foråret

Den digitale læselog oprettes og udfyldes, når dansklærer eller læsevejleder opdager, eleven viser tegn på risiko for læsevanskeligheder. Fx lav score i sprogvurdering eller andre prøver jf. evalueringsplan. Forældretilfaldelse underskrives

Mål, indsats og evalueringer opsummeres løbende i læselog. Skolen udpeger tovholder for læselog, fx dansklærer i samarbejde med læsevejleder.

- Oprettes ved tegn på risiko for læsevanskeligheder i 0. kl – læsevejleder vurderer ved klassekonference på baggrund af data
- Udfyldes ved overgange og samarbejde med forældre eller andre (til ny klasse, nye lærere, ny skole, forældremøde, samarbejde med Læsecenter, indstilling til PPR og Læsecentret.)
- Læsevejleder er tovholder på egen skole: Underviser dansklærere i bruges af læselog, italesætter hvem der har læselog og opdatering af den på klassekonferencer, samarbejder evt. med dansklærer om udfyldelse.
- Fast punkt på teammøder 2 gange om året – hvem har læselog, hvad er vores fælles indsats i fagene? Nye prøveresultater m.m. indføres.